

Keskusteluaiheita - Discussion papers

No. 522

Jari Peltola

**KOJIMAN SUHTEELLISTEN ETUJEN
HYPOTEESI SUORILLE SIOITUKSILLE
- KIISTA LÄNSIMAISEN TEORIAN
UNIVERSAALISUUDESTA**

PELTOLA, Jari, KOJIMAN SUHTEELLISTEN ETUJEN HYPOTEESI SUORILLE SJOITUKSILLE - KIISTA LÄNSIMAISEN TEORIAN UNIVERSAALISUUDESTA. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1994. 76 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; no. 522).

TIIVISTELMÄ: Tutkimus käsittelee japanilaisen taloustieteilijän Kiyoshi Kojiman antia taloustieteelle. Tutkimus on tehty kansantaloustieteen pro gradu-työnä Jyväskylän yliopistossa talvella 1993-94.

Kojima kuului japanilaiseen koulukuntaan, joka näkee Japanin Aasian-Tyynenmeren alueen teknologisenä edelläkävijänä. Kojima huomasi, että länsimaissa yleisimmin käytetyt suorien sijoitusten teoriat eivät selittäneet japanilaisia sijoituksia 1960- ja -70-luvuilla. Hänen mukaansa "japanilaistyylinen", teknologialtaan alhainen suora sijoitus oli kehitysmaalle hyödyllisempi kuin kehittyneemmän teknologian länsimaiset sijoitukset, sillä ne sulautuivat kohde-maan talouteen jälkimmäisiä paremmin.

Huomioidensa pohjalta hän muodosti H-O-E-teorian. Siinä on kansainvälisen kaupan Heckscher-Ohlinin-malliin lisätty yrittäjyyttä kuvaava tuotannontekijä E. H-O-E-teoria täydentää, muttei korvaa suorien sijoitusten tutkimisessa yrityksen toimintaan keskittyviä teorioita. Mallin avulla voimme kuitenkin tutkia tavaravirtojen ja tuotannollisen pääoman liikkeiden komplementaarisuutta ja substituutiota uudesta näkökulmasta. Malli antaa myös kriteerin suoran sijoituksen hyvinvointivaikutuksen mittaamiselle, sijoituksen kauppavaikutuksen.

AVAINSANAT: Kojima, suorat sijoitukset, kv. kauppa, teknologinen kehitys, Japani, Yhdysvallat.

YHTEENVETO

Japanilaiskoulukuntana tunnettu ryhmä japanilaisia taloustieteilijöitä huomasi 1960- ja 70-luvuilla, että käytetyimmät länsimaiset selitysmallit selittävät vain hyvin heikosti japanilaisia suoria sijoituksia. Länsimaiset teoriat perustuvat epätäydellisten markkinoiden hyväksikäyttöön, kun taas japanilaisyrietykset toimivat tuolloin lähes täydellisen kilpailun oloissa.

Kiyoshi Kojiman mukaan alhaista teknologiaa käyttävä japanilaistyylinen suora sijoitus on kehitysmaalle hyödyllisempi kuin teknologiaaltaan kehittyneemmät länsimaiset sijoitukset. Niillä on vaara jäädä erillisalueiksi maan talouteen, kun taas maan suhteellisen edun huomioivat japanilaiset sijoitukset luovat kerrannaisvaikutuksia kohdemaansa taloudessa.

Japanilaissijoitukset alkoivat kuitenkin muistuttaa "länsimaista" sijoitustyyppiä yhä enenevässä määrin 80-luvulle tultaessa. Oliko Kojima nähnyt vain erikoistapauksen ilman yleisnettävyyttä? Empiiriset tutkimukset eivät anna selkeää kuvaa. Kojiman hypoteesillä on merkittävyttä Itäisessä Aasiassa japanilaisiin sijoituksiin 1960- ja -70-luvuilla, muttei enää seuraavalla vuosikymmenellä eikä kaukaisemmassa kulttuuripiirissä. Kojiman huomiot tulisikin nähdä tässä historiallisessa perspektiivissä.

Japanilaiset sijoitukset noudattivat kuitenkin omaa mallitettavissa olevaa logiikkaansa. Soveltuvan mallin Kojima löysi kansainvälisen kaupan Heckscher-Ohlinin teoriasta. Hän lisäsi malliin yrittäjyyttä kuvaavan E (entrepreneurship) tuotannontekijän. Teoria tunnetaan H-O-E-mallina.

Kojiman tarkoituksena oli luoda yleinen teoria suorille sijoituksille. E-tekijä on kuitenkin nähty liian karkeaksi kuvaamaan erilaisia ja erilaisilla motiiveilla toimivia yrityksiä. Näin H-O-E-teoria pikemminkin täydentää, muttei korvaa suorien sijoitusten tutkimisessa yrityksen toimintaan keskittyviä teorioita.

Teorian empiiristä käyttökelpoisuutta rajoittaa myös sen HO-teorian mukainen täydellisen kilpailun oletus. Mallin realismi epätäydellisen kilpailun maailmassa, jossa suuri osa maailmankaupasta käydään lisäksi teollisuusmaiden välisenä ristikkäiskauppana, on kyseenalainen. Tai asettaa ainakin sen soveltamiselle selviä rajoituksia.

H-O-E-mallilla on kuitenkin ansionsa. Sen avulla voimme analysoida yhtäaikaan sekä tavara-
virtojen että tuotannollisen pääoman siirtojen kohdentumista. Malli osoittaa myös omaperäisesti, milloin suora sijoitus on komplementti, milloin substituutti kansainväliselle kaupalle. Komplementaarissa suhteessa suora sijoitus kasvattaa maiden välistä kaupan perustaa, eli se ottaa maiden suhteelliset edut huomioon. Substituutti se on silloin, kun se korvaa maiden välistä kauppaa. Suoran sijoituksen vaikutusta maiden hyvinvointiin Kojima arvioi sijoituksen kauppavaikutuksen pohjalta.

Malli on käyttökelpoisin sellaisten talouksien tutkimisessa, joiden välillä on suuria eroja tuotannontekijävarannoissa. Perustuhan se maiden erilaisille suhteellisille eduille. Tällainen ero löytyy esimerkiksi Suomen ja Baltian maiden väliltä.

Sisällysluettelo

<u>1. Johdanto</u>	3
<u>2. Suorista sijoituksista</u>	7
2.1 Suorat sijoitukset vs. portfolioinvestoinnit.....	7
2.2 Suorien sijoitusten teorioiden kehityksestä.....	8
2.3 Suorien sijoitusten teorioiden jaottelusta.....	11
<u>3. Japanilaisista suorista sijoituksista</u>	15
3.1 Kojima-hypoteesi.....	16
3.2 Läntisistä selitysmalleista.....	19
3.3 Japanilaisten sijoitusten rakenteen kehityksestä.....	21
<u>4. Kojima-hypoteesia arvioivista tutkimuksista</u>	24
4.1 Tutkimuksista.....	24
4.2 Tutkimusten käsittelyä.....	25
<u>5. Hanhiauran kehitysteoria</u>	33
5.1 Teorian viitekehys.....	33
5.2 Talouksien jaottelu.....	34
5.3 Kehitysdynamiikka.....	36
5.4 Hanhiauran eri dimensiot.....	37
5.4.1 Yhden teollisuussektorin hanhiaura.....	37
5.4.2 Teollisuussektoreiden välinen hanhiaura.....	39
5.4.3 Maaryhmittäiset hanhiaurat.....	40
5.5 Akamatsu-Vernon-prosessi.....	41
<u>6. Suhteellisten etujen hypoteesi suorille sijoituksille</u>	43
6.1 Yleistä lähestymistavasta.....	43
6.2 Yrittäjyysvarantotekijän E muodostaminen.....	45
6.3 H-O-E-malli.....	47
6.4 Vastaavuus yritysten suhteellisten voittojen ja maiden suhteellisten etujen välillä.....	49
6.5 Vastaavuusperiaatteen kohtaama kritiikki.....	52
<u>7. Hyvinvointi- ja rakennemuutosvaikutusten arvioinnista H-O-E-mallissa</u>	54
7.1 Kauppaa luovat ja kauppaa estävät suorat sijoitukset.....	54
7.2 Suoran sijoituksen hyvinvointivaikutukset.....	57
7.3 Suoran sijoituksen rakennemuutosvaikutukset.....	63
<u>8. Lopuksi</u>	65
<u>9. Lähdeluettelo</u>	68
<u>Liite; Hanhiauran kehitysteorian eri nimityksistä kirjallisuudessa</u>	74

1. Johdanto

Kiinnostus Aasian-Tyynenmeren alueen nopeasti teollistuvia maita kohtaan on viime vuosina kasvanut voimakkaasti. Vähäisin syy tähän ei varmaankaan ole näiden maiden kasvanut osuus maailmankaupasta sekä niiden erittäin nopea taloudellinen kasvu 1990-luvun alussa.

Tieteellisessä kirjallisuudessa on olemassa huomattava määrä artikkeleita, sekä kotimaisia että ulkomaisia, jotka pyrkivät kuvaamaan Aasian-Tyynenmeren alueen kehitystä. Empiiriset tutkimukset on suoritettu yleensä perinteisillä länsimaisilla selitysmalleilla, antaen näin mielikuvan 'meille tutusta' ilmiöstä. Ilmiöstä joka pystytään selittämään meidän tuntemillamme käsitteillä ja jaotteluilla.

Tämän tutkielman tarkoituksena on antaa uusi näkökulma Itä- ja Kaakkois-Aasian taloudelliseen kehitykseen. Näkökulma pohjautuu Tokion Hitotsubashi-yliopistossa kehitettyyn talousteoriaan, joka pyrkii selittämään alueen taloudellista kehitystä pohjautuen empiiriseen materiaaliin Japanin ja sen lähialueiden kehityksestä. Koulukunta sai alkunsa edesmenneen tohtori Kaname Akamatsun näkemyksistä, jotka tunnetaan nimellä *hanhiauran kehitysteoria*. Akamatsu aloitti teorioidensa muotoilun jo 1930-luvulla, mutta kirjoitti tunnetuimmat¹ artikkelinsa englanniksi vuosina 1962-3. Teoria on kuvaus siitä, miten ryhmä tiiviissä yhteistyössä olevia talouksia kehittyi teollisesti edelläkävijämaan, johtohanhen vetämänä.

Teorian merkitys tänään on lähinnä kaksitahoinen. Ensinnäkin, se kuuluu ajattelumallina, tietynlaisena maailmankatsomuksena osaksi taloudellista yleissivistystä Japanissa. Tästä syystä teorialla on ollut suuri vaikutus Japanin toisen maailmansodan jälkeiseen teollisuuspolitiikkaan.² Lisäksi teoriaa on käytetty tieteellisesti mm. kehitystaloustieteessä ja suorien sijoitusten teorioissa sekä sovellettu muille tieteenaloille, kuten esimerkiksi valtio-oppiin.

¹ Kojima 1979, 81. Akamatsun tuotannosta on olemassa ainoastaan kaksi englanninkielistä artikkelia.

² Korhonen 1994

Akamatsun alkuperäisen mallin pohjalle ovat lähinnä japanilaiset taloustieteilijät rakentaneet eri suuntauksia. Yksi suuntaus pyrkii laajentamaan alkuperäistä mallia kuvaamaan läntisen Tyynenmeren alueen teollistumista ja de facto taloudellista integraatiota. Tärkein tämän suuntauksen teoreetikko on Terutomo Ozawa.

Toinen suuntaus pyrkii syventämään Akamatsun mallissa lähes laiminlyötyä talouksi- en välisen tuotannollisen pääoman siirtojen merkitystä. Suuntaus rakentuu paljolti Kiyoshi Kojiman makrotaloudelliselle suorien sijoitusten teorialle sekä Ozawan selitysmallille Japanin kehityksestä pakona ricardo-hicksiläisestä teollistumisen loukusta. Kojiman ja Ozawan selitysmallit painottavat sitä, että japanilaistyylinen suora sijoitus on seurausta yritysten rationaalisesta käyttäytymisestä talouden makro- olosuhteiden muuttuessa. Sijoitustyypin katsotaan olevan ainutlaatuinen eroamalla 'tyypillisestä' länsimaisesta sijoitusmallista. Suuntauksen teoreetikoihin voidaan lukea Kojiman ja Ozawan lisäksi myös Chung H. Lee.

Lisäksi monet koulukunnan teoreetikot ovat keskittyneet tutkimaan historiallis- empiirisesti Japanin taloudellista kehitystä, mm. Ryoshin Minami, Miyoehei Shinohara sekä Ippei Yamazawa.

Teoreettisesti kovin tiiviistä 'japanilaisesta koulukunnasta' ei liene kuitenkaan oikeutettua puhua, sillä teoreetikoilla on näkökulmissaan sekä käyttämässään käsitteis- sä suuriakin eroja. Yhteistä heille on akamatsulainen inspiraatio ja näkemys Japanista teollisena edelläkävijänä itäisessä Aasiassa.

Koulukunnan teoreetikoista on ehkä tuottelias, Ozawan rinnalla, Kiyoshi Kojima. Hän on laatinut lukuisia eri kirjoja, teoreettisia artikkeleita ja keskustelunaloitteita. Kaksi näistä ovat saaneet laajempaa kansainvälistä keskustelua osakseen. Tämä tutkimus tulee keskittymään toiseen, nimittäin hänen *dynaamiseen makrotaloudelliseen suorien sijoitusten teoriaansa sekä käsitteelliseen kehikkoon sijoitusten hyvinvointivaikutusten arvioinnista*. Toinen hänen huomiota herättänyt työnsä on ehdotus Tyynenmeren vapaakauppa-alueen perustamisesta, mihin pohjautuu Pekka Korhosen väitöskirja *The Idea of The Pacific Free Trade Area* Jyväskylän yliopistossa (1992). Suorien sijoitusten alalla Kojima on pyrkinyt kehittämään teoriaa myös yrityksen sisäistämisen prosessista sekä sopimus pohjaiseen erikoistumiseen perustuvasta kansainvälisestä työnjaosta,

joihin en tämän tutkielman puitteissa syvenny. Myös hänen ehdotuksensa kansainvälisestä valuuttareformista olen rajannut näkökulmastani ulos.

Tutkimusmetodina käytän kirjallisuuskatsausta, jonka avulla pyrin selvittämään Kojiman suorien sijoitusten teorian lähtökohdat sekä annin 'länsimaiselle' taloustieteelle. Päästäkseni tavoitteeseen tulen valottamaan Kojiman teoriaa lähinnä kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäiseksi pyrin selkeyttämään Akamatsun teoriaa tärkeänä osana Kojiman teoreettisia lähtökohtia (luku 5). Toisekseen luon katsauksen japanilaisiin suorien sijoitusten rakenteeseen 1960-luvulta lähtien, Kojiman huomioihin japanilaisten ja yhdysvaltalaisien suorien sijoitusten eroista (luku 3), sekä siitä seurannutta Kojima-hypoteesia arvioivaan empiiriseen kirjallisuuteen (luku 4). Kolmanneksi pyrin käsittelemään Kojiman suorien sijoitusten teoriaa viimeisimmän formuloinnin mukaan (luvut 6 ja 7)³. Teorian arvioinnissa käytän hyväkseni siitä käytyä kansainvälistä keskustelua, josta tärkeimmät puheenvuorot olen pyrkinyt saamaan lähteisiini.

Primäärilähteinä Akamatsua koskevassa osassa käytän pääasiassa hänen omia artikkeleitaan, mutta viittaan myös eri tulkitsijoiden käsityksiin sekä myöhempisiin formulointeihin tämän teoriasta. Edelleen, näkemykseni Kojiman teoriasta perustuvat tämän vuosina 1973-1992 *Hitotsubashi Journal of Economics*-aikakauslehdessä kirjoittamiin artikkeleihin sekä jo mainittuun keskusteluun eri julkaisuissa. Siteeraan myös hänen kirjojen muotoon painettuja artikkelikokoelmiansa vuosilta 1978 ja 1990. En pyri erittelemään Kojiman ja Ozawan osuuksia näiden yhdessä kirjoittamissa artikkeleissa. Keskityn niissä kuitenkin lukuihin, joista Kojima on jo omissa nimissään aikaisemmin kirjoittanut. Ymmärrän kontribuutiot näin Kojiman aikaansaannoksiksi vaikkei se ehkä teekään Ozawalle oikeutta.

Englanninkielisessä taloustieteellisessä kirjallisuudessa hanhiauran kehitysteorian japaninkielisestä *gan koo keitai*-muodosta käytetään useaa eri nimitystä⁴. Näistä ehkä yleisimpiä ovat *the theory of wild-geese-flying pattern of development*, *theory of flying geese*

³ Olennaisesti uusia kontribuutioita ei Kojima ole 1980-luvun puolen välin jälkeen teorialleen antanut (Kojima & Ozawa 1984 ja 1985)

⁴ teorian eri nimityksistä ks. liite

tai epämääräisempi *Japanese model*. Kojima antoi osalle teoriasta nimen *catching-up-product-cycle*, josta ei kuitenkaan tullut yleisesti hyväksyttyä käytäntöä. Pekka Korhonen on eri yhteyksissä käyttänyt teoriasta eri versioita, mutta on viimeisimmissä teksteissään pitäytynyt termiin *hanhiauran kehitysteoria*. Tämän työn puitteissa tulen käyttämään samaa nimitystä hanhiauran kehitysteoria, jotta suomenkielinen teoriaan viittaava kirjallisuus olisi termistöltään yhteneväinen. Myös termin konnotaatiot kurkiauraan tuovat teorian ehkä suomalaiselle ymmärrettävämmäksi.

Tutkielman luonteen johdosta olen pyrkinyt saamaan mahdollisimman laajan kansainvälisen keskustelun viitteisiini. Koska en kaikkia toivomiani, ja osittain myös viittaamiani teoksia löytänyt luettavakseni, olen käyttänyt kahdenlaista viittaustapaa. Teokset jotka itse olen lukenut, olen merkinnyt lähdeluetteloon. Taas ne teokset, joihin viitataan toisen teoksen kautta, mutta joita itse en ole lukenut, olen merkinnyt kokonaisuudessaan alaviitteisiin. Henkilönimien kirjoituksessa olen pitäytynyt meikäläiseen tapaan kirjoittaa henkilön etunimen ennen sukunimeä.

Aikaisempaa vastaavaa kokoavaa tutkimusta teoriaperinteen taloudellisesta aspektista en ole löytänyt. Korhosen näkökulmana hanhiauran kehitysteoriaan on valtio-opillinen ja rauhantutkimuksellinen. Korhosen lisäksi ainoastaan Svenska handelshögskolanin tutkijat Ingeborg Mentzler-Hokkanen sekä Hans Christian Blomqvist ovat käsitelleet teoriaa Suomessa.

Luvussa 2 luon katsauksen suorja sijoituksia käsittelevään kirjallisuuteen kahdesta eri näkökulmasta. Pyrin selkeyttämään sekä suorien sijoitusten teorioiden kehitystä sekä niiden jaottelua tärkeimpien ominaispiirteiden mukaan. Luku 3 kuvaa japanilaisten suorien sijoitusten luonnetta alkaen 1960-luvulta aina 1980-luvun loppuun. Lukuun 4 kokoan empiirisiä tutkimuksia Kojima-hypoteesista. Luvussa 5 tuon esille Akamatsuman teorian lähtökohdaksi Kojiman ajattelulle ja teorioille. Seuraavaksi, luvuissa 6 ja 7 formuloin Kojiman teoriakehikon suorille sijoituksille. Omat arvioni olen sijoittanut lukujen yhteyteen. Lopuksi, lukuun 8, pyrin tekemään yhteenvedon tämän tutkimuksen tuloksista sekä kartoittamaan suuntaa myöhemmälle tutkimukselle. Liite pyrkii selkeyttämään kirjallisuudessa käytettyjä eri termejä hanhiauran kehitysteoriasta.

2. Suorista sijoituksista

2.1 Suorat sijoitukset versus portfolioinvestoinnit

Yleisesti hyväksytyyn käytännön mukaan suorien sijoitusten ja portfolioinvestointien⁵ rajana pidetään sijoituksen tehneen yrityksen 10% omistusoikeutta sijoituksen kohteena olevassa yrityksessä. Tätä pienemmän omistusoikeuden katsotaan kuuluvan portfolioinvestointeihin.

Lisäksi erilaiset investoinnit ovat seurauksia erilaisista taloudellisista vaikuttimista. Niillä on myös erityyppiset vaikutukset kansainvälisessä taloudessa⁶. Jos yksityinen henkilö tai maa investoi toiseen maahan tarkoituksenaan aktiivisesti ohjata fyysisen pääoman tai organisaation toimintaa, sijoitusta voidaan kutsua suoraksi sijoitukseksi. Jos taas investoijalla on päämääränään ainoastaan taloudellinen hyöty ilman halua sijoituksensa ohjaukseen, on kysymyksessä portfolio-investointi⁷. Tähän lähestymistapaan perustuu myös Karppisen⁸ erottelu eri sijoitusmuodoista.

Kyseiset sijoitustyypit voidaan lisäksi erotella koti-, ja ulkomaisen sijoituksen substituutavuuden perusteella. Portfolioinvestoinnit eivät toiminnallisesti eroa riippuen siitä, mistä maasta investointiin käytetty pääoma on lähtöisin.

Teoreettisessa kirjallisuudessa suorien sijoitusten taloudelliset vaikutukset sekä koti-, että ulkomaahan ovat kiistanalaiset. Usein esitetty oletus on, että suora sijoitus ei syrjäytä mitään toista sijoitusta. Tällöin se olisi luonteeltaan pareto-parannus. Oletus on kuitenkin empiirisesti hyvin vaikeasti todennettavissa.

⁵ Englanninkielisessä kirjallisuudessa suorat sijoitukset tunnetaan nimellä 'direct foreign investment' (DFI, FDI) tai 'private foreign investment' (PFI) ja portfolioinvestoinnit nimellä 'foreign portfolioinvestment.'

⁶ Weng 1990, 8

⁷ Sijoitusmuotojen erottavana tekijänä pidetty kontrolli-ulottuvuus on lievenemässä, kun tarkastellaan ns. uusia sijoitusmuotoja (ks. Oman, Charles; *New forms of international investment in developing countries*. Paris, OECD, 1984).

⁸ Karppinen 1991a, 55

Suorat sijoitukset eivät välttämättä muodosta ollenkaan uutta pääomaa. Näin ollen suoria sijoituksia ja portfolioinvestointeja ei voida myöskään pitää täydellisinä substituutteina⁹.

2.2 Suorien sijoitusten teorian kehityksestä

Alunpitäen suorat sijoitukset samaistettiin pääomavirtaan.¹⁰ Perinteisen teorian mukaan talouden toimijat saavat itselleen arbitraasivoittoja siirtämällä (osake)pääomaa alhaisen tuottavuuden maasta korkeamman tuottavuuden maihin. Lähestymistapa pystyi hyvin selittämään kehittyneillä pääomamarkkinoilla tapahtuvia (osake)pääoman siirtoja, ei kuitenkaan tuotannollisen pääoman siirtoja¹¹.

Calvetin¹² mukaan suorien sijoitusten teorian kehittymisessä voidaan nähdä kolme eri tasoa. Ensimmäinen taso sai alkunsa kun suorien sijoitusten määräytymistä pelkästään pääoma-arbitraasin perusteella ei nähty enää mielekkääksi. Tällöin Hymer (1960)¹³ yhdisti suorat sijoitukset epätäydellisten markkinoiden tutkimiseen teollisessa organisaatiossa.

Kindleberger (1969)¹⁴ lähti uusklassisen täydellisen kilpailun oletuksesta, että täydellisesti liikkuvien pääomien vallitessa suoria sijoituksia ei esiinny. Hymer-Kindlebergerin lähestymistapa perustui perinteiseen markkinateoriaan. Se painotti osittais-tasapainoanalyysiä epätäydellisillä markkinoilla. Näistä lähtökohdista ajatellen on luonnollista, että koulukunta ymmärsi suoran sijoituksen monopolistiseksi toimeksi.

⁹ Weng 1990, 9

¹⁰ Weng 1990, 9

¹¹ Karppinen 1991a, 34

¹² Calvet 1981, 48

¹³ Hymer, Stephen; *The international operations of national firms- a study of direct foreign investment*, Doctoral Diss., Massachusetts Institute of Technology, 1960

¹⁴ Kindleberger Charles P.; *American business abroad: six lectures on direct investment*. New Haven: Yale University Press, 1969

Toisen tason aloitti Johnsonin (1970)¹⁵, joka ohitti Hymer-Kindlebergerin kehikon tutkimalla informaation kansainvälisen liikkuvuuden tehokkuus-, ja hyvinvointivaikutuksia. Johnsonin näkemys perustui edellisiä laajempaan perspektiiviin hänen yhdistäessä suorat sijoitukset hyvinvoinnin taloustieteeseen. Johnsonille suorat sijoitukset olivat teknologisojohtamis-taitotiedon yksi tuotannontekijä.

Johnsonin lähestymistavalla on etunsa Hymer-Kindlebergerin lähestymistapaan nähden. Näistä ehkä tärkein on hänen näkökulmansa laajuus suhteessa uusklassiseen osittaistasapainoanalyysiin.

Toisaalta hyvinvoinnin taloustieteellä on vain vähän sanottavaa, jos hinnat eivät ole annettuja; tasapainoratkaisuksi saatava tulos ei välttämättä ole pareto-tehokas. Johnsonin lähestymistapa saa aikaan useampia kysymyksiä kuin hyvinvoinnin taloustiede pystyy vastaamaan. Hymer oli tietoinen tästä ongelmasta osoittaessaan, että monikansalliset yritykset pystyvät toimillaan estämään talouspolitiikan tehokkaan noudattamisen silloin kun yrityksen edut ja yhteiskunnan hyvinvoinnin etu ovat ristiriidassa.¹⁶

Eräs kontribuutio minkä Johnson teki, oli suorien sijoitusten teorioiden kentän jakaminen kahteen osaan. Yksi on mikrotaloustieteeseen pohjautuva teollisen organisaation teoria ja toinen kansainväliseen kauppaan pohjautuva makrotaloudellinen tasapainoteoria. Kojiman lähestymistapa kuuluu jälkimmäisiin. Johnsonin esittämää jaottelua Kojima itse on käyttänyt apuna oman argumentointinsa kehittelyssä¹⁷. Myös Kojima pyrkii tarkastelemaan suorien sijoitusten hyvinvointivaikutuksia hyvinvoinnin taloustieteen käsitteillä.¹⁸ Kojiman käyttämä lähestymistapa voidaankin ymmärtää osaksi Johnsonin aloittamaa toista tasoa.

¹⁵ Johnson Harry G.; *The efficiency and welfare implications of the international corporation*, C.P. Kindleberger (toim.), Cambridge, MIT Press, 1970

¹⁶ Calvet 1981, 48

¹⁷ vrt. Kojima 1990, 23

¹⁸ Calvetin mukaan Johnsonin teorian pohja oli hyvinvointiteoreettisessa analyysissä. Kojima (Kojima & Ozawa 1984, 1) väittää kuitenkin olevansa ensimmäinen teoreetikko jonka teoria käsittelee suorien sijoitusten hyvinvointivaikutuksia.

Suorien sijoitusten teorian kolmas taso perustuu monikansallisen yrityksen teoriaan. Huomiota ei keskitetä suoriin sijoituksiin sinänsä vaan instituutioon joka suoran sijoituksen tekee. Kolmas vaihe sai alkunsa McManuksen (1972), Mageen (1976) sekä Buckleyn ja Cassonin (1976)¹⁹ teorioista. Tärkeimmät tämän vaiheen teoriat ovat soveltuvuus (appropriability)-, sisäistämis- ja diversifikaatioteoria²⁰.

Vaikka kolmannen tason teorioille on olennaista kiinnittyminen teoriaan monikansallisesta yrityksestä, voidaan ne jaotella myös suhteessaan markkinoiden epätäydellisyksiin riippuen siitä, ovatko epätäydellisydet hyödyke-, informaatio-, vai rahoitus- ja osakemarkkinoilla. Soveltuvuusteoria perustuu informaation epätäydelliseen jakautumiseen yritysten kesken, sisäistämisteoria taas sekä hyödykemarkkinoiden huonoon toimintaan että informaation jakaantumisen epätasaisuuteen. Diversifikaatioteorian mukaan yritys voi pienentää riskiään rahoitus- ja osakemarkkinoiden ollessa epästabiilit.

Kyseiset kolme teoriaa antavat monikansallisen yrityksen roolista kansainvälisessä tuotannossa melko ristiriitaisen kuvan. Toisaalta yritysten nähdään käyttävän markkinoiden epätäydellisyyksiä hyväkseen jo olemassaolevan kilpailuetunsa lisäksi, toisaalta niiden ymmärretään edistävän tuotannon tekijöiden, tavaroiden ja palvelusten kansainvälistä liikkuvuutta, jota muuten tapahtuisi tehottomasti tai ei ollenkaan. Kysymys siitä, luovatko ja vahvistavatko monikansalliset yritykset markkinaepätäydellisyyksiä vai ovatko ne vain välttämättömiä instituutioita jo olemassaolevien epätäydellisyyksien ohittamiseen, jää empiriseksi kysymykseksi²¹.

¹⁹ McManus J.C.; The theory of international firm, teoksessa *'The multinational firm and the nation state'*, Pacquet C. (toim.), Collier-Macmillan, Toronto, 1972

Magee S. P.; Technology and the Appropriability theory of the multinational enterprise, teoksessa *'The new international economic order'*, Jagdish Bhajwati (toim.), MIT Press, Cambridge, MA, 1976

Buckley Peter & Casson Mark; *The future of multinational enterprise*, The Macmillan Press., Lontoo 1976

²⁰ Calvet 1981, 48-49

²¹ Calvet 1981, 48-51

2.3 Suorien sijoitusten teorioiden jaottelusta

Suorien sijoituksia on tutkittu monien teoreettisten lähestymistapojen avulla. Vaikka eri selityspäätökset ovat lähentyneet toisiaan vuosien kuluessa, voidaan silti erottaa viisi pääsuuntaa suorien sijoitusten selittämisessä²².

1. Kansainväliseen kauppaan perustuvat teoriat

- a) Perinteinen Heckscher-Ohlin-malli, joka korostaa erilaisista tuotannontekijävarannoista syntyvän suhteellisen (kustannus)edun merkitystä suorien sijoitusten määrääjänä.
- b) Uudemmat kansainvälisen kaupan teoriat, jotka korostavat markkinaepätäydellisyyksien, tuotteen laadun ja elinkaaren sekä tuotannon mittakaavan sekä yritysspesifisten tuotannontekijöiden merkitystä.

2. Sijainnillisia tekijöitä korostava lähestymistapa

3. Investointiteoriat

- a) Neoklassisen (kotimaan) kiinteitä investointeja selittävän lähestymistavan soveltaminen suorien sijoitusten määräytymiseen
- b) Portfolioteoreettinen lähestymistapa

4. Yrityksen johdon päätöksentekoon perustuvat lähestymistavat

5. Toimialan taloustieteen lähestymistapa

Perinteinen kansainvälisen kaupan teoria (kohta 1a)) käsittää suorat sijoitukset osaksi kansainvälisiä pääomaliikkeitä. Tämä lähestymistapa ei ole tyydyttävä, koska olennaista suorassa sijoituksessa on juuri sijoittajan tavoittelema kontrolli sijoitettavan yrityksen toimintaan nähden²³.

Lähestymistavan ongelmaksi on muodostunut se, että se soveltuu etupäässä sellaisten maiden tavaravaihdon ja tuotannontekijäliikkeiden selittäjäksi, joiden tuotannontekijä-

²² Karppinen 1991a, 35

²³ Karppinen 1991a, 35

varannot poikkeavat suuresti toisistaan. Näin ollen teoria soveltuukin parhaimmin kehittyneiden ja kehittymättömien talouksien välisen kaupan selittämiseen. Tosiasiassa sekä suorat sijoitukset että tavarakauppa käydään kuitenkin suurelta osin kehittyneiden maiden kesken, ns. toimialojen sisäisenä ristikkäiskauppana (intra-industry trade).

Ristikkäiskauppaa selittävien kansainvälisen kaupan uudempien teorioiden (1b) avulla voidaan myös tarkastella suorien sijoitusten määräytymistä tai oikeastaan selittää monikansallisen yrityksen olemassaoloa. Tällöin oleellisena piirteenä, poikkeuksena perinteisen kaupan malleihin, on yritysspesifisen tuotannon tekijän olemassaolo. Tällainen on myös Kojiman luoma yrittäjyysvarantotekijä E. Tällaiselle tuotannon tekijälle on ominaista, että se on liitettävissä tuotantoprosessiin, mutta ei välittömästi kulje tuotantokoneiston mukana (aineeton varallisuus). Tällaisia panoksia voivat olla esimerkiksi yrittäjyys, markkinointi- ja johtamistaito, tutkimus-, ja tuotekehittelypanokset. Lisäksi malleissa sallitaan usein tuotedifferointi, skaalaedut tuotannossa tai epätäydellinen kilpailu hyödyke-, tuotannon tekijä- tai rahoitusmarkkinoilla. Samoja tekijöitä esiintyy myös toimialan taloustieteen malleissa (kohta (5)).

Kojiman lähestymistapa perustuu myös kansainvälisen kaupan teorioihin. Malli muistuttaa uudempia kansainvälisen kaupan teorioita sillä siinä Heckscher-Ohlinmallin pohjalle on lisätty mikrotaloudellista näkökulmaa edustava yrittäjyysvarantotekijä E. E-tekijä pyrkii korvaamaan perinteisen H-O-mallin kyvyttömyyden käsitellä teknologian kansainvälistä siirtymistä.

Viimeaikainen taloustieteellinen kirjallisuus on kiinnittänyt runsasti huomiota ns. sisäistymisen käsitteeseen (internalization), jonka eräänä sovelluskohteena on kansainväliset vertikaaliset integraatiot. Tällöin yritys hankkii omistukseensa eri tuotantoprosessin tasoilla olevia yrityksiä eri maista. Sisäistämisen insenttiiviksi on nähty markkinoiden (transaktio)kustannusten pienentäminen hävittämällä markkinat yrityksen sisäiseksi kaupankäynniksi.

Grossen (1980)²⁴ mukaan sijainnillisia seikkoja painottavat lähestymistavat (2) painottavat kansainvälisen kaupan perinteisen teorian mukaisesti tarjontatekijöitä, mutta tärkeitä ovat myös maakohtaiset erityispiirteet, kuten luonnonvarojen saatavuus sekä tariffien ja kuljetuskustannusten merkitys suorien sijoitusten kohdentumisessa.

Varsin luonnollinen teoriasuuntaus suorien sijoitusten määräytymistä käsiteltäessä on kotimaan kiinteitä investointeja selittävien teorioiden (3a) soveltaminen koskemaan yli valuuttarajojen suuntautuvia investointeja. Kotimaan kiinteitä investointeja on pääasiassa selitetty neoklassisella investointiteorialla.

Toimialan taloustieteeseen kuuluvat selitykset (5) sekä organisaatioteoriat (4) omaavat osittain samoja elementtejä kuin sijainnillisiin seikkoihin pohjautuvat lähestymistavat. Martinin (1989)²⁵ mukaan voittoa maksimoivalle kansainvälistyväälle yritykselle vientistrategia ja suorien sijoitusten strategia sekä valmistus- ja myyntilisenssien myyminen vieraalle valmistajalle ovat vaihtoehtoisia strategioita vieraille markkinoille pyrittäessä. Se, minkä kansainvälistymisstrategian yritys valitsee riippuu siitä, mikä tuottaa sille suurimman voiton. Strategioita yrityksellä on lähinnä kolme; hyödykevienti, myynti- tai valmistuslisenssien myynti tai suora sijoitus tuotantolaitoksen perustamiseksi ulkomaille tai jo olemassa olevan tuotantolaitoksen hankkimiseksi hallintaansa²⁶.

McClintock²⁷ pyrki jaottelemaan viimeisimpiä suoria sijoituksia selittäviä koulukuntia. Ensimmäiseksi hän erotteli monikansallisen yrityksen teoriaan kiinnittyvät lähestymistavat, jotka perustuvat epätäydellisten markkinoiden hyväksikäyttöön. Toiseen suoria sijoituksia selittävään koulukuntaan hän sisällytti sekä transaktiokustannus-, aineettoman omaisuuden-, että sisäistämislähestymistavat.

²⁴ Grosse R.E.; *Foreign investment codes and the location of direct investment*, Praeger, New York 1980

²⁵ Martin S.; *Industrial economics- economic analysis and public policy*, Macmillan, Singapore 1989

²⁶ Karppinen 1991a, 39-47

²⁷ McClintock 1988, 479

Kolmanneksi McClintock nimesi japanilaisen koulukunnan, joka pohjautuu yhdistettyyn mikro- ja makroteoreettiseen näkökulmaan. Japanilaiskoulukunta selittää suoria sijoituksia maiden välisistä suhteellisista eduista lähtien. Koulukunta kannattaa myös valtion interventioita ja aktiivista talouspolitiikkaa sopeuttavan tehokkuuden (adaptive efficiency) aikaansaamiseksi. Suuntauksen tärkeimmät edustajat ovat Kiyoshi Kojima ja Terutomo Ozawa. Japanilaiskoulukunta eroaa myös epätäydellisiin markkinoihin pohjautuvasta koulukunnasta siinä, että se on japanilaisella aineistolla osoittanut suorien sijoitusten riippumattomuuden markkinaepätäydellisyyksistä²⁸.

²⁸ ks. Calvet 1981, 47

3. Japanilaisista suorista sijoituksista

Monet tutkijat ovat laittaneet merkille, että japanilaiset suorat sijoitukset ovat tyypillisimmiltä piirteiltään eronneet hyvin ratkaisevasti länsimaisista, lähinnä yhdysvaltalaisista suorista sijoituksista, joiden osuus maailman suorien sijoitusten volyymistä on pitkään ollut suuri.

'Japanilaista sijoitus-ilmiota' ovat useat, lähinnä länsimaiset tarkkailijat pitäneet vain erikoistapauksena, joka ei ansaitse tarkempaa huomiota. He ovat nähneet japanilaisten suorien sijoitusten olevan vain väliaikaisesti 'poissa ruodusta', jotka alkaisivat ajan myötä muistuttaa tyypillisiä länsimaisia sijoitusmuotoja ja -teorioita. Syiksi he näkivät mm. Japanin teollisuuden kehittymättömyyden²⁹ tai erikoislaatuisten ympäristötekijöiden.³⁰ Sijoitusten volyymi on tarkasteltavana ajanjaksona lisäksi ollut marginaalinen, mikä ei ole ollut omiaan herättämään mielenkiintoa ilmiötä kohtaan.

Taulukko 1; Japanilaisten suorien sijoitusten volyymin kehitys 1965-1988
(Lähde; Yoon 1990, 5)

	1965	1970	1975	1980	1985	1988
prosenttia/bkt	0,5	0,7	1,7	1,8	3,4	4,0
määrä (mrd. doll.)	0,4	1,5	8,2	19,5	45,0	113,1

²⁹ Mason 1980, Roemer, John E.; *U.S.-Japanese competition in international markets: A study of the trade-investment cycle in modern capitalism*, Research Series, no 22, Berkeley: Institute of International Studies, University of California, 1975.

³⁰ Geroski 1979

Toisaalla on taas löytynyt tutkijoita, paljolti japanilaisia, jotka ovat ottaneet ilmiön vakavasti ja pyrkineet etsimään selittäviä tekijöitä.³¹ Ozawa ja Kojima olivat ensimmäisiä jotka toivat ko. eroja kansainväliseen tietoisuuteen. Ehkä pisimmälle vietynä, ja kärjekkäimmin on japanilaisten ja yhdysvaltalaisten suorien sijoitusten ominaispiirteitä Itä-Aasiassa erotellut Kojima.

3.1 Kojima-hypoteesi

Kojima³² erotti itäisessä Aasiassa kaksi suoran sijoituksen päätyyppiä. Toinen niistä oli 'amerikkalaistyylinen'³³, 'oligopolistinen' sijoituksen suorittamistapa. Ominaista tälle sijoitustyyppille oli se, että kohdemaan markkinoilla yritys pyrki turvaamaan jo kotimaassaan Yhdysvalloissa saavuttanutta oligopolistista asemaa. Olennainen suoraan sijoitukseen motivoiva tekijä onkin tällöin korkean markkinaosuuden tavoittelu. 'Amerikkalaistyyllisessä' sijoittamisessa yritys vie lisäksi kohde-(kehitys)maahan korkeaa teknologiaa ja osaamista. Teknologiaa jossa Yhdysvallat on elinkaaren huipulla. Kojiman mukaan teknologian kehittyneisyyden vuoksi sijoittaja haluaa useimmiten suvereenin päätösvallan sijoituksen käytännön toimista, mikä tarkoittaa vähintään 50 %:n osakkuutta tytäryhtiössä.

³¹ Ozawa 1979a, 72, Lee 1984b, 721.

Ozawa ja Kojima pyrkivät löytämään japanilaisille suorille sijoituksille makrotaloudellisia selittäjiä, kun taas Yoshi Tsurumi ('Japanese multinational petitiveness', *Journal of World Trade Law*, vol 7, no 1, Jan.-Feb. 1973) sekä M. Y. Yoshino ('The multinational spread of Japanese manufacturing investment since World War II', *Business History Review*, vol xlviii, no 3, Autumn 1974) sekä 'Japanese foreign direct investment', teoksessa Isaiah Frank (toim.); *The Japanese Economy in International Perspective*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1975) lähestyvät sijoituspäätöstä yritysorganisaation näkökulmasta. Lisäksi Ozawa mainitsee teoreetikot Koichi Hamada ('Japanese investment abroad', teoksessa Peter Drysdale (toim.); *Direct Foreign Investment in Asia and the Pacific*, Toronto, University of Toronto Press, 1972), John E. Roemer ('US-Japanese competition in international markets', *Research Series*, no 22, Institute of International Studies, University of California, Berkeley, 1975) sekä Lawrence B. Krause ('Evolution of foreign direct investment: the United States and Japan', teoksessa Jerome B. Cohen (toim.); *Pacific Partnership: United States-Japan Trade*, Lexington, Mass., D.C. Heath & Co., 1972).

³² Kojima 1979, 134

³³ 'Amerikkalaistyylinen' ja 'japanilaistyylinen' sijoitustyyppi näyttävät olleen Kojimalle aluksi kuvauksia ko. maiden määrällisesti yleisimmästä sijoitusmuodosta. Myöhemmin hän käyttää niitä yleisnimityksinä tietynlaisille teoreettisille sijoitustyypeille, samaistaen ne käsitteiden 'kauppaa luova' ja 'kauppaa estävä' kanssa. Tässä työssä käytän edellisiä erillisinä käsitteinä kuvailevaan tarkoitukseen luvussa 3 ja jälkimmäisiä teoreettisessa tarkoituksessa luvuissa 6 ja 7.

'Amerikkalaistyylinen' suora sijoitus ei Kojiman mukaan edistä kummankaan maan, ei kohde-, eikä sijoittajamaan hyvinvointia, sillä se ei huomioi maiden välisiä suhteellisia etuja. Sen perimmäinen syy on Yhdysvaltojen jakautuminen duaaliseksi taloudeksi, millä Kojima tarkoittaa jakoa toisaalta perinteisen, työvoimavaltaisen teollisuuden ja toisaalta kehittyneen ja pääomavaltaista teknologiaa käyttävän, elinkaaren huipulla olevan sektorin selkeää eroa. Koska Yhdysvaltojen suorat sijoitukset ovat peräisin lähinnä modernilta sektorilta jolla on maassaan suhteellista etua, johtaa 'amerikkalaistyylinen' suora sijoitus vaihtotaseongelmiin ja työttömyyteen sijoittajamaassa sekä maiden välisen kaupan perustan pienenemiseen.

Myöskään kohdemaan talouden hyvinvointia 'amerikkalaistyylinen' suora sijoitus ei Kojiman mukaan lisää. Koska sijoitustyyppi käyttää kehitysmaassa ylivertaista teknologiaa, jäävät kerrannaisvaikutukset (spill-over effects) maalle pieneksi, sillä kehitysmaalla ei ole valmiuksia sulauttaa 'liian' kehittyneen teknologian antamaa taitotietoa muualle talouteensa. Näin uusi tuotantolaitos jää erillisalueeksi maan taloudessa. Sijoitustyyppi pienentää lisäksi kaupan perustaa maiden välillä, sillä se ei huomioi maiden eroja suhteellisissa eduissa.

'Japanilaistyylinen' suora sijoitus toimii päinvastoin kuin 'amerikkalaistyylinen'. Sen motivoivana tekijänä ovat suhteellisten etujen määrittämät kustannusedut eri sijaintipaikkojen välillä, ei markkinavoiman etsintä tai sen hyväksikäyttö. Näin yritykset toimivat täydellisen kilpailun yritysten tavoin. Tyypillinen sijoittajayritys onkin kooltaan pienehkö, joka valmistaa melko standardisoitunutta tuotetta. 'Japanilaistyylinen' sijoitustyyppi on ennemminkin yritysten rationaalista reagointia makrotason tilanteiden muuttuessa, kuin niiden satunnaista markkinakäyttäytymistä.

'Japanilaistyylinen' sijoitus johtaa kaupan kasvuun maiden välillä, sillä yritykset ovat ennemminkin vientiin- kuin kotimarkkinoille orientoituneita. Lisäksi 'japanilaistyylinen' suora sijoitus käyttää kehitysmaassa työvoimavaltaista teknologiaa, minkä Kojima uskoo 'amerikkalaistyylistä' sijoitustyyppiä paremmin sopivan niille, sillä tuolloin kerrannaisvaikutukset kehitysmaalle ovat suuremmat. Sijoitustyyppissä on myös luonnollista käyttää vähemmistöosakkuuksia kohdeyrityksen hallinnassa.

Taulukko 2; Kojima-hypoteesin dimensioita (Lähde; Chou 1988, 168)

	Japanilaiset suorat sijoitukset	Yhdysvaltalaiset suorat sijoitukset
markkina- orientoituneisuus	vientiorientoitunut	kotimarkkina- orientoitunut
teollisuuden valinta	perinteinen	kehittynyt
yrittäjäkoko	pieni	suuri
teknologia	työvoimavaltainen	pääomaintensiivinen
omistus	yhteisyritys & vähemmistöosakkuus	100 %:n omistus ja enemmistöosakkuus

Ozawa³⁴ on tehnyt luonnehdinnan japanilaisille suorille sijoituksille tyypillisimmistä piirteistä:

- 1) Ulkomaisten sijoitusten myöhäisempi aloittaminen (60-luvun puolesta välistä) kuin Yhdysvalloissa
- 2) Japanilaisten sijoitusten suuntautuminen Aasiaan ja Latinalaiseen Amerikkaan ennemmin kuin kehittyneisiin talouksiin
- 3) Sijoitusten erilainen teknologinen rakenne; japanilaisten investointien keskittyminen suhteellisen työvoimavaltaiseen ja teknisesti standardisoituihin tuotteisiin kuten esim. tekstiileihin, metallituotteisiin, heikkolaatuisiin sähkötuotteisiin sekä kemikaaleihin
- 4) 2) ja 3) kategorian sijoittajat ovat pääosin olleet ptk-yrityksiä, joiden osuus japanilaisista sijoituksista on huomattavan suuri
- 5) Japanilaisten yritysten sijoitukset alkutuotantoon (extractive ventures) on suhteellisesti korkeampi kuin missään muussa teollistuneessa maassa
- 6) Japanilaiset yritykset ovat halukkaampia perustamaan yhteisyrityksiä kuin muiden maiden, kuten yhdysvaltojen yritykset

³⁴ Ozawa 1979b, 72-75

7) Sijoitus tapahtuu usein ryhäsijoituksena, kauppayhtiön (General Trading Company) tai hallituksen avustuksella.

Kohdan 4) mukaan japanilainen suoran sijoituksen tehnyt yritys ei välttämättä ole omannut markkinavoimaa kotimaassaan, koska yritys on ollut pieni ja valmistanut standardisoituja tuotteita. Länsimaissa useimmin käytetyt suorien sijoitusten teoriat perustuivat, ja perustuvat nykyäänkin, epätäydellisten markkinoiden hyväksikäyttöön.

3.2 Läntisistä selitysmalleista

Erään mielenkiintoisimmista 'japanilaisen sijoitus-ilmion' selityksistä on tehnyt Hal R. Mason.³⁵ Hänen mukaansa Japani oli länsimaihin verrattuna kehittymätön perässätu-
lija sekä suorissa sijoituksissaan että käyttämässään teknologiassa. Japanilaisten ja yhdysvaltalaisen suorien sijoitusten eroavaisuudet johtuvat maiden erilaisesta kehitystasosta tuotteen elinkaaren teorian näkökulmasta. Yhdysvaltojen käyttämä teknologia sijoituksissaan on kehittyneempää, koska se on innovaattori. Japanilaisten käyttämä teknologia Aasiassa on luonnollisesti kehittymättömämpää, koska Japani ei ole elinkaariteorian huipulla, lukuunottamatta muutamia poikkeuksia kuten esim. auto-, tai kulutuselektroniikkateollisuutta³⁶.

Sijoitusmuotoja, jotka Kojima luokittelee 'japanilaistyyllisiksi' on Masonin mukaan ollut muissa maissa jo aiemmin. Nämä, luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvat sekä työvoiman käyttöön pyrkineet sijoitukset, tunnetaan kirjallisuudessa nimellä enklaavit suorat sijoitukset (enclave investments). Japani on ainoastaan käymässä läpi samoja kehityksen tasoja jotka Yhdysvallat ja Länsi-Eurooppa ovat jo läpikäyneet. Japanissa tosin kyseisten sijoitusmuotojen osuus kokonaissijoituksista on suurempi kuin muissa maissa, mikä on selitettävissä maan riippuvuudesta ulkomaisista raaka-aineista. Ilmiötä ei Mason missään tilanteessa kuitenkaan luokittelisi 'japanilaistyylliseksi', eli ainoastaan Japanille ominaiseksi³⁷.

³⁵ Mason 1980

³⁶ Kojiman ja Masonin kiistasta, japanilaisten ja yhdysvaltalaisen yritysten teknologian valinnasta ks. Curtisin tutkimus (luku 4).

³⁷ Mason 1980, 50

Roemerin³⁸ mukaan japanilaisten yritysten käyttäytyminen johtuu vain tietyistä satunnaisista olosuhteista enemmin kuin japanilaisten järkevämmästä investointipolitiikasta suhteessa länsimaihin. Ko. olosuhteet hän jakoi kolmeen tekijään. Ensimmäiseksi Kaakkois-Aasia on Japanin luonnollinen vaikutusalue. Koska alueelle on edullisinta tehdä halvan työvoiman hyödyntämiseen keskittyneitä sijoituksia, on myös luonnollista että japanilaiset näin toimivat. Toiseksi kauppayhtiöiden olemassaolo on edistänyt kehitykseltään alhaisen, pienessä mittakaavassa toteutettujen sekä kilpailua karttavien tuotantolaitosten sijoitusta ulkomaille. Kolmanneksi laajat kotimarkkinat 1960-luvulla eivät luoneet insentiiviä kehittyneillä sektoreilla tehdä suoria sijoituksia. Näistä syistä tyypillinen japanilainen suora sijoitus oli 'epätavallinen'. Roemerin mukaan malli vaihtuisi kun Japani nousisi elinkaarella, jolloin sekä sijoitusten määrä että luonne muuttuisivat. Näin näyttää tapahtuneen.

Curtisin³⁹ mukaan syy japanilaisten sijoitusten ominaislaatuun löytyy syvemmältä kuin mitä Mason ja Roemer ehdottavat, nimittäin Japanin taloudellisesta kehityksestä. Japanin talouden rakentuminen on hänen mukaansa pohjautunut ulkomaisen kehittyneen teknologian tuontiin ja sen mukauttamiseen Japanin oloihin sopivaksi. Koska oppimiskustannukset teknologian mukauttamisessa ovat korkeat on luonnollista, että Aasiaan kohdistuneissa suorissa sijoituksissa Japanin, jonka yritys ympäristö on muistuttanut hyvin paljon naapurimaidensa ympäristöä, osuus on länsimaita huomattavasti korkeampi. Ominaista japanilaisille innovaatioille tässä mukauttamisprosessissa on, että ne eivät ole tähänneet työvoiman säästeliäämpään käyttöön⁴⁰. On luonnollista, että sama teknologiarakenne näkyy japanilaisten yritysten tekemissä suorissa sijoituksissa.

Jos oletus japanilaisten yritysten käyttämästä teknologiasta pitää paikkansa, japanilaiset yritykset näyttäisivät sopivan kehitysmaiden työvoimavaltaiseen ympäristöön

³⁸ Roemer, John E.; *U.S.-Japanese competition in international markets: A study of the trade-investment cycle in modern capitalism*, Research Series, no 22, Berkeley: Institute of International Studies, University of California, 1975, ss. 176-177. Lähde; Yoon 1990, 8-9

³⁹ Curtis 1985, 21-22

⁴⁰ 'Accumulated evidence suggests that Japanese firms, in the course of their domestic development, may not only have had the incentive to adapt imported technologies in the labor-using direction, but have actually done so', Curtis 1985, 4.

paremmin kuin yhdysvaltalaiset pääomavaltaiset yritykset. Lisäksi ne olisivat kehitysmailla suotuisampi teknologian lähde,⁴¹ koska ne ottavat maan suhteelliset edut huomioon. Curtisin tutkimusta on kommentoitu luvussa 4.

3.3 Japanilaisten sijoitusten rakenteen kehityksestä

Japanilaisten suorien sijoitusten kehitys toisen maailmansodan jälkeen voidaan Yoonin⁴² mukaan jakaa kahteen jaksoon sekä sijoitusten määrän että luonteen perusteella. Ensimmäinen jakso alkoi 1960-luvun puolesta välistä ja jatkui aina 1970-luvun loppuun asti. Tällä ajanjaksolla Japani omaksui hyödykevientiin orientoituneen kehitysstrategian, jolloin suorilla sijoituksilla oli ainoastaan täydentävä rooli. 1960-luvun puolen välin jälkeen Japanilla alkoi olla ylijäämäisiä vaihtotaseita. Tällöin hallitus lievensi Japanista ulospäin suuntautuvien suorien sijoitusten rajoituksia. Suhteessa Yhdysvaltoihin suorat sijoitukset olivat sekä määrällisesti että merkitykseltään verrattain pienet. Kuitenkin sijoitusten volyyymi likimain kaksinkertaistui vuosittain jaksolla 1967-73.

Ensimmäisellä jaksolla suorilla sijoituksilla oli kolme pääkohdetta. Ensiksikin japanilaiset yritykset pyrkivät hyödyntämään kehitysmaissa olevia luonnon raaka-aineita. Vuoden 1973 öljyshokin jälkeen yritykset alkoivat hallituksen avustuksella siirtää toimintastrategiaansa raaka-aineiden tuonnista kohti kehittyneemmän teknologian hyödyntämistä. Talouden nähtiin olevan liian haavoittuva jos sen toiminta perustui vain muutaman raaka-aineen käyttöön. Tämän ansiosta suorien sijoitusten kohdealue levisi laajemmalle Aasiaan sekä Lähi-Itään⁴³.

Suorien sijoitusten toinen kohde oli kehitysmaiden melko kehittymätöntä teknologiaa käyttävä teollisuus. Nämä sijoitukset suuntautuivat lähinnä Aasiaan ja Latinalaiseen Amerikkaan. Juuri nämä sijoitukset eroavat selkeästi tyypillisistä länsimaisista sijoitusmuodoista. Niinkuin taulukossa 3 esitetään, japanilaiset suorat sijoitukset

⁴¹ Curtis 1985, 17

⁴² Yoon 1990, 3-4

⁴³ Yoon 1990, 4-5

teollisuuden olivat prosenttiosuuksilla mitattuna enemmän kuin kaksi kertaa niin suuret kehitysmaissa kuin kehittyneissä maissa vuosien 1972-80 välillä.

Taulukko 3; Japanilaisten suorien sijoitusten toimialoittainen ja alueellinen kohdentuminen 1951-88, % (Lähde; Yoon 1990, 5)

	luonne	1951-71	1972-80	1981-84	1985-88
kehittyneet maat	alkutuotanto	10,3	7,0	2,5	2,9
	teollinen tuotanto	9,2	11,4	15,0	16,4
	muut	31,3	26,9	32,6	42,2
kehitysmaat	alkutuotanto	14,3	14,4	9,9	5,5
	teollinen tuotanto	18,2	24,0	12,2	10,4
	muut	16,5	16,2	27,9	22,6
yhteensä		100	100	100	100

Kolmas suorien sijoitusten toiminta-alue kohdentumisessa oli kauppa, pankkitoiminta sekä palvelut Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa. Koska Japanilla ja Yhdysvalloilla oli läheiset kauppayhteydet, japanilaiset katsoivat tarpeelliseksi turvata tuotteidensa jakelun ja mainonnan Yhdysvalloissa suorien sijoitusten avulla. Näitä tuotteita olivat aluksi tekstiilit ja lelut sekä myöhemmin arvokkaammat tuotteet kuten televisiot tai autot⁴⁴.

Toisella jaksolla, 1980-luvun alusta eteenpäin, sekä sijoitusten luonne että määrä muuttui. Suorilla sijoituksilla oli tällä jaksolla Japanin taloudessa tärkeämpi rooli, sillä ne siirsivät talouden painopistettä kauppaan orientoituneisuudesta sijoitusorientoituneisuuteen⁴⁵. Japanilainen suoran sijoituksen malli alkoi 'länsimaistua' 80-luvulla⁴⁶.

⁴⁴ Yoon 1990, 5-6

⁴⁵ Yoon 1990, 9-10

⁴⁶ Kojima ennakoii Yoonin kuvaamaa kehitystä japanilaisten suorien sijoitusten oligopolisoitumisesta. Juuri tämän kehityksen vastapainoksi on hänen mukaansa tärkeää kehittää suorien sijoitusten teoriaa täydellisen kilpailun ja hyvinvointivaikutusten arvioinnin näkökulmasta.

Toisella jaksolla sijoitusten volyyymi alkoi voimakkaasti kasvaa. Vuosien 1985 ja 1988 välillä sijoitusten määrä viisinkertaistui 186 mrd. dollariin edeltävän neljän vuoden 1980-84 36 mrd:sta dollarista.⁴⁷ Vielä tärkeämpi muutos sijoitusten kohdentumisessa tapahtui kohti markkinaorientoituneisuutta sekä kehittyneiden länsimaiden korkeamman teknologian teollisuutta. Samalla tyypillinen suoran sijoituksen suorittanut yritys oli yhä enenevässä määrin iso 'oligopolistinen' yritys. Ominaista näille yrityksille on korkean teknologian ja pääomavaltaisuuden käyttö tuotannossa sekä markkinaosuuden kasvattaminen tai puolustaminen suoran sijoituksen motiivina.

Olellista sijoitustyyppien muuttumisessa on lisäksi ollut ei-tuotannollisten sijoitusten, kuten pankki- ja vakuutuslaitosten nopea kasvu vuoden 1985 jälkeen. Tähän on ollut syynä japanilaisten ulkomaisen teollisuuden voimakas kasvu, sillä ne käyttävät pääosin juuri japanilaisia rahoituslaitoksia. Samalla kauppayhtiöiden (General Trading Companies) merkitys alkoi laskea, sillä yritystoiminnan skaalan kasvaessa ja fragmentoitua yhä enemmän erikoisosaamista vaativille alueille yritykset alkoivat ottaa laajemmin itsenäistä vastuuta toimistaan.⁴⁸

⁴⁷ MITI, News from MITI NR-366, 9, July 1989, ss. 2-3. Lähde; Yoon 1990, 10

⁴⁸ Yoon 1990, 12

4. Kojima-hypoteesia arvioivista tutkimuksista

4.1 Tutkimuksista

Geroski⁴⁹ mainitsee, että Kojiman lähestymistapa ei ole tuottanut montakaan hypoteesia testattavaksi. Viime vuosikymmenellä Kojima-hypoteesia on kuitenkin yhä enenevässä määrin tutkittu empiirisellä aineistolla. Geroskin huomautus pitää kuitenkin edelleen paikkansa, jos tarkoituksena on löytää yleisiä ja kulttuuripiiristä riippumattomia hypoteeseja. Kaikki löytämäni tutkimukset koskevatkin japanilaisia suoria sijoituksia ja lähes kaikki niistä keskittyvät itäiseen Aasiaan.

Suuri osa Kojiman väitteitä empiirisesti arvioivista tutkimuksista pyrkii testaamaan tämän väitettä japanilaisten ja yhdysvaltalaisten suorien sijoitusten eroista. 'Kojima-hypoteesina' he ovat käyttäneet toisiinsa nähden erilaisia, mutta tarkoituksiinsa sopivaa muotoilua Kojiman teksteistä. Näistä tutkimuksista käsittelen Leen (1980, 1984b) Choun (1988) sekä Curtisin (1985) tutkimuksia. Leen tilastolliset tutkimukset pohjautuvat (Etelä-)Koreaan suuntautuneisiin suoriin sijoituksiin vuosina 1962-1974. Chou tarkastelee Taiwanin sijoittuneita yrityksiä käyttäen poikkileikkausaineistoa. Curtis tutkii väitöskirjassaan poikkileikkausaineistolla Brasiliaan sijoittuneiden maiden yrityksiä.

Yleisemmän hypoteesin 'löytäminen' Kojiman teksteistä vaatisi hypoteesin perustamisen tämän teorioihin, ennemmin kuin empiirisiin havaintoihin. Tämänsuuntaisena tutkimuksena, ainoana löytämänäni, pidän Mentzler-Hokkasen (1985) työtä, vaikka Lee ja Chou käsittelevätkin mm. yritysten vientisuuntautuneisuutta. Menzler-Hokkanen ei ole pyrkinyt vertaamaan eri maiden suorien sijoitusten tyypillisiä piirteitä, vaan on tutkinut ovatko japanilaiset suorat sijoitukset Filippiineille tehty Kojiman edellyttämällä tavalla.

Tutkimukset pyrkivät vastaamaan hyvin erilaisiin kysymyksiin, ainoastaan Leen ja Choun näkökulmat ovat lähes identtiset, tosin eri aineistolla. Tutkimukset antavat

⁴⁹ Geroski 1979, 164

olettaa, että japanilaiset ja yhdysvaltalaiset tytäryritykset kohdemaissa todellakin eroavat toisistaan. Eroavaisuuksia nähtiin kuitenkin erilaisissa tekijöissä.

Varsinainen Kojima-hypoteesi sai tarkasteltujen tutkimusten valossa vain osittaista, ja ristiriitaistakin vahvistusta. Eräs Kojiman olennaisimmista väitteistä, että japanilaiset yritykset ovat vientiorientoituneita ja yhdysvaltalaiset kotimarkkinoille orientoituneita piti Leen mukaan Koreassa paikkansa, kun taas Chou ei Taiwanin aineistolla löytänyt väitteelle vahvistusta. Curtis jopa havaitsi japanilaisten yritysten olevan Brasiliassa yhdysvaltalaisia selkeämmin kotimarkkinasuuntautuneita.

Roemerin⁵⁰ huomio, että Kojiman teoria selittää hyvin japanilaisia suoria sijoituksia Kaukoidässä saa vahvistusta ainoastaan Mentzler-Hokkasen tutkimuksessa. Koska mikään tutkimuksista ei käsitellyt 80-luvun lopun (Choun tarkastelema vuosi oli 1983) japanilaisten yritysten tilannetta, jää kysymys japanilaisille tyypillisen sijoitustyyppin muuttumisesta 'länsimaisemmaksi' Yoonin luvussa 3 esitetyn kuvailun varaan.

Akamatsun hypoteeseja käsittelevät tutkimukset olen rajannut tarkastelustani pois. Näitä ovat mm. Andersonin ja Parkin (1991) sekä Yamazawan (1990) tutkimukset.

4.2 Tutkimusten käsittelyä

Robert Leo de Pokorny Curtisin väitöskirja (*Japanese and U.S. multinational firms in Brazil: A study of technology selection and adaptation in a developing country*, University of California, Los Angeles, 1985) pyrkii selvittämään japanilaisten ja yhdysvaltalaisen yritysten teknologisia eroja Brasiliassa.

Curtis asetti kaksi Kojiman kysymyksenasettelua mukailevaa hypoteesia tutkittavaksi; japanilaiset yritykset Brasiliassa ovat yhdysvaltalaisia (1) työvoimavaltaisempia ja (2) tuottavampia kuin yhdysvaltalaiset kilpailijansa samassa teollisuudessa samalla

⁵⁰ John E. Roemer; *U.S.-Japanese competition in international markets: A study of the trade-investment cycle in modern capitalism*, Research Series, no 22, Berkeley: Institute of International Studies, University of California, 1975, ss. 176-177. Lähde; Yoon 1990, 8-9

alueella. Hypoteesin testausta varten Curtis keräsi materiaalia haastatteluin Brasiliassa 17 yhdysvaltalaiselta ja 17 japanilaiselta yritykseltä. Brasilian hän valitsi siksi, että se on kehitysmaa ja siellä on huomattava määrä molempien maiden tuotantolaitoksia.

Haastattelujen lisäksi tutkimuksessa käytetty materiaali on peräisin yritysten omista tilastoista. Kaikki kerätty materiaali ajoittuu vuosien 1973 ja 1979 välille. Kyselykavakkeiden ja tilastanalyysin pohjalta Curtis suoritti ekonometrisen tutkimuksen. Testiksi hän valitsi ei-parametrisen Wilcoxonin testin, jossa yksittäisillä havainnoilla on merkitystä ainoastaan vertailussa, kun yritysparit tuottavat samaa hyödykettä. Vertailtaviksi tutkimuspareiksi Curtis sai 17 paria yrityksiä ja 20 paria hyödykkeitä.

Tutkimustulokset eivät tue em. hypoteeseja. Japanilaiset yritykset näyttävät ennemminkin olevan pääomaintensiivisempiä kuin yhdysvaltalaiset yritykset samalla alalla. Eroina Curtis mainitsee lisäksi, että japanilaiset käyttävät yhdysvaltalaisia enemmän suoraa palkkausta (kuin alihankintaa), ammattitaitoisia työntekijöitä sekä johtotason henkilöitä.

Yritysten tuottavuudessa ei Curtis löytänyt merkittäviä eroja. Tapauksissa, jossa japanilaiset yritykset olivat tuottavampia, hän näki selitykseksi japanilaisten yritysten maksamat alhaisemmat palkat. Tulokset eivät tältä osin ole täysin luotettavia. Käytetyssä työvoimakustannusten muuttujassa ei ole otettu huomioon piilotettuja palkkakustannuksia (elinikäiset palkkaussopimukset, asumisedut, koulutus jne.), vaan ainoastaan maksetut palkat.

Tapauksissa, jossa yritykset tuottivat samaa hyödykettä, yhdysvaltalaiset yritykset olivat enemmän vientiin orientoituneita, isompia sekä tuotannoltaan diversifioituneempia kuin japanilaiset yritykset. Vaikka yritysten johtamiskulttuurien todettiin eroavan, sen ei havaittu aiheuttavan suuriakaan muutoksia toiminnan tuloksia kuvaavissa mittareissa.

Curtis tuli johtopäätökseen, että vaikka yhdysvaltalaiset ja japanilaiset yritykset Brasiliassa eroavat monin tavoin, näitä eroja ei huomattu olevan vastaavien yritysten työvoimavaltaisuudessa tai tuottavuudessa. Japanilaiset yritykset näyttävät keskittyvän Brasiliassa perustuotantoon. Niiden toiminta keskittyy harvojen tuotteiden

kilpailukykyiseen valmistukseen, millä idealla japanilaiset yritykset ovat saavuttaneet asemia myös teollistuneissa maissa.

Lisäksi Curtis teki vastoin Kojima-hypoteesia olevan huomion, että japanilaiset yritykset olivat yhtä haluttomia perustamaan vähemmistöosakkuusyhtiöitä paikallisten kanssa kuin yhdysvaltalaiset yritykset.

Tein-Chen Chou suoritti vertailevan tutkimuksen yhdysvaltalaisista ja japanilaisista suorista sijoituksista Taiwaniin (American and Japanese direct foreign investment in Taiwan: a comparative study, *Hitotsubashi Journal of Economics*, 29, December 1988, ss. 165-179). Chou käytti tutkimusmateriaalina virallista kyselyihin perustuvaa poikkileikkausaineistoa vuodelta 1983. Koska Japani ja Yhdysvallat olivat Taiwanin kaksi pääsijoittajaa, maata voi hyvin pitää erinomaisena koekenttänä tähän tutkimukseen.

Tutkimuksessa käytettiin kahta erillistä testiä sekä tilastoja vertailun pohjana. Ensimmäiseksi Chou pyrki testaamaan Kojima-hypoteesia seuraavien testattavien muuttujien avulla. Muuttujat ovat markkinaorientoituneisuus, yrityskoko, toiminnan skaala, omistustapa sekä tuotannon tekijäintensiteetti. Molempien maiden yritysten muuttujille laskettiin keskiarvot, keskihajonnat sekä t-testiarvot, jonka jälkeen niitä verrattiin toisiinsa. Toiseksi hän tutki yritysten eroja tuottavuudessa Chow-testin avulla, minkä tässä tutkimuksessa jätän kommentoimatta.

Spearmanin korrelaatiotestiä apuna käyttäen Chou päätteli, ettei japanilaisten ja yhdysvaltalaisen yritysten suorien sijoitusten kohdentuminen eri teollisuusalojen välillä korreloi keskenään (0.731, 0,01%:n merkitsevyystasolla). Suhteessa markkinaorientoituneisuuteen molempien maiden yritykset näyttivät olevan vientioituneita. Yhdysvaltalaisen yritysten viennistä 50,5 % myydään takaisin Yhdysvaltoihin ja vain 4,6 % Japaniin, kun taas japanilaisten yritysten viennistä 29,5 % viedään takaisin Japaniin ja 19,3 % Yhdysvaltoihin. Tästä Chou teki johtopäätöksen, että japanilaisilla yrityksillä saattaisi olla yrityskohtaisia markkinointitietoja, kun taas yhdysvaltalaisia yrityksiä motivoisi enemmän sijaintipaikkaedut, mikä näyttää olevan ristiriidassa Kojima-hypoteesin kanssa.

Toiminnan skaalaa Chou mittasi seuraavilla muuttujilla; pääoman määrä, myynti, kokonaisvarallisuus, nettovarallisuus sekä työntekijöiden määrä. Yhdysvaltalaiset yritykset olivat suurempia pääoman määrällä, myynnillä ja varallisuudella mitattuna. Työntekijöiden määrä nousee merkittävästi isommaksi yhdysvaltalaisissa yrityksissä vasta 10% merkitystasolla.

Tytäryhtiöiden omistustyyppi näytti eroavan maiden yritysten välillä selkeästi. Japanilaiset käyttivät selkeästi yhdysvaltalaisia enemmän vähemmistöosakkuuksia tytäryrityksen hallinnossa (43,1%-23,2%). Enemmistöosakkuudessa japanilaiset olivat myös suhteellisesti yleisemmin edustettuna (34,4%-27,3%). Yhdysvaltalaisilla yrityksillä oli suhteellisesti selkeästi enemmän 100%:n omistuksessa olevia tytäryhtiöitä (49,5%-22,5%). Omistamisen osalta tulos vastaa Kojima-hypoteesin oletuksia.

Tuotannontekijäintensiteettiä tuotannossa Chou tutki pääoman, työvoiman, tutkimus & kehityspanoksilla sekä välituotteiden tuonnilla. Yhdysvaltalaiset yritykset käyttävät pääomaintensiivisempää teknologiaa 10%:n merkitystasolla sekä 'aivointensiivisempää' teknologiaa 5%:n merkitystasolla. Merkittäviä eroja Chou ei löytänyt välituotteiden tuonnissa eri maiden yritysten kesken.

Tuloksistaan Chou päätteli, että Kojima-hypoteesi piti Taiwanin tapauksessa vain osittain paikkansa, nimittäin suhteessa yrityskokoon ja omistussuhteisiin. Eräissä tärkeissä tutkittavissa muuttujissa, kuten markkinaorientoituneisuudessa ja teknologian valinnassa, Kojiman väittämiä ei voida Taiwanissa osoittaa oikeiksi. Mahdolliset syyt saattavat piillä Taiwanin harjoittamassa politiikassa suorien sijoitusten houkuttelemiseksi.

Chung H. Leen (1980, 1984) tutkimukset japanilaisista ja yhdysvaltalaisista suorista sijoituksista vuosina 1962-78 (Etelä-)Koreaan perustuvat tilastolliseen tarkasteluun. Korea on Leen mukaan erittäin hyvä 'laboratorio' Kojima-hypoteesin testaukseen, sillä tarkasteltavalla ajanjaksolla Japanista ja Yhdysvalloista Koreaan tulleet sijoitukset muodostivat yli 90% kaikista maahan tulleista sijoituksista.

Vuoden 1980 tutkimustaan varten (United States and Japanese direct foreign investment in Korea: a comparative study, *Hitotsubashi Journal of Economics*, Feb. 1980, ss 26-41) Lee erottaa Kojimalta kolme olennaista japanilaisten ja yhdysvaltalaisien suorien sijoitusten eroihin liittyvää tekijää: markkinaorientoituneisuuden, sijoitukseen motivoineet tekijät sekä hyvinvointivaikutukset. Tilastomateriaali on kerätty julkaisuista *Economic Planning Board: the current state of foreign investment, ROK 1975* sekä *The Bank of Korea: Economic Statistics Yearbook, 1975*.

Markkinaorientoituneisuuden mittaaminen perustuu sopimuksenvaraiseen käytäntöön, sillä harvoin tuotanto menee yksinomaan vientiin tai kotimarkkinoille. Lee asetti rajan tutkimuksessaan 50%:iin. Jos tuotannosta yli 50% menee vientiin, voi sijoituksen katsoa olevan vientiorientoitunut. Päinvastaisessa, alle 50%:in osuuden, tilanteessa kyse on kotimarkkinaorientoituneesta yrityksestä. Leen mukaan tutkimus osoittaa, että Kojiman tulkinnat erilaisista sijoitusmuodoista pitävät paikkansa; japanilaiset yritykset Koreassa ovat pääosin vientiin suuntautuneita (61%-39%), kun taas yhdysvaltalaiset yritykset keskittävät tuotantonsa kotimarkkinoille (90%-10%).

Myös suoraan sijoitukseen motivoivat tekijät kahden sijoittajamaan välillä eroavat omistustavalla vertailtuna. Kolmea neljästä yhdysvaltalaisista sijoituksesta Koreassa kontrolloi (vähintään 50%:a äänivallasta) yhdysvaltalainen emoyhtiö (73%-27%), kun taas japanilaisten yritysten tapauksessa eroja ei juurikaan voida nähdä (52%-48%).

Leen mukaan yhdysvaltalaiset suorat sijoitukset Koreaan on hyvin selitettävissä yleisesti hyväksytyllä Cavesin, Johnsonin ja Kindlebergin teorialla. Japanilaisia sijoituksia teoria ei kuitenkaan pysty selittämään. Leen mukaan tärkeä tekijä japanilaisten yritysten sijoittumisessa Koreaan on niiden omaamat yritys- ja sijaintispesifit markkinointiedut. Tämä hypoteesi selittää hänen mukaansa myös japanilaisten yritysten vientiorientoituneisuuden sekä korealaishallinnan usean yhteisyrityksen johdossa.

Aikaisemmat tutkimukset suorien sijoitusten hyvinvointivaikutuksista Koreassa eivät Leen mukaan ole antaneet tyhjentävää vastausta. Hänen mielestään ne antavat kuitenkin olettaa, että sijoitukset ovat kiihdyttäneet taloudellista kasvua. Myös oman tilastollisen tarkastelunsa hän totesi riittämättömäksi antamaan vastausta, ja peräänkuulutti

lisätutkimuksia. Olenneiseksi kysymykseksi Lee nosti kuitenkin kysymyksen siitä, ovatko kotimarkkinaorientoituneet vai vientiorientoituneet sijoitukset hyödyllisempiä kehittymättömälle maalle.

Leen jatkotutkimus vuodelta 1984 (Transfer of technology from Japan and The United States to Korean manufacturing industries: a comparative study, *Hitotsubashi Journal of Economics*, Dec. 1984, ss.125-136) pyrkii selvittämään ko. sijoittajamaiden Koreassa vuosina 1962-78 käyttämää teknologiaa ja niiden eroja. Tätä tarkoitusta varten Lee tutki sijoitusten sektoraalista suuntautumista, teknologian kehittyneisyyttä sekä teknologian siirron tapaa.

Materiaali tutkimukseen oli kerätty tilastokirjoista että kyselytutkimuksella Koreassa toimivien yritysten tytäryhtiöiltä. Kysely lähetettiin 51 japanilaiselle ja 21 yhdysvaltalaiselle yritykselle.

Kojima-hypoteesin perusteella japanilaisten sijoituksissaan käyttämä teknologia tulisi olla sijoittunut kypsää ja standardisoitunutta tekniikkaa käyttävään teollisuuteen. Vastaavasti yhdysvaltalainen teknologia tulisi olla uutta ja kehittyntä⁵¹. Lisäksi japanilaiset käyttäisivät enemmän perinteisiä suoran sijoituksen muotoja, kun taas yhdysvaltalaiset suosisivat lisensiointia⁵².

Lee ei löytänyt eroja käytetyssä teknologiassa, kun hän tarkasteli koko ajanjaksoa 1962-78. Jos jakso jaettiin kahteen osajaksoon, 1962-72 ja 1973-78, eroja löytyi seuraavasti. Ensimmäisellä osajaksolla japanilaisten käyttämä teknologia sijoittui teknisesti kehittymättömään teollisuuteen verrattuna yhdysvaltalaiseen teknologiaan. Toisella ajanjaksolla erot kuitenkin hävisivät. Lisensiointikäytännöissä ei ollut myöskään löydettävissä eroja maiden välillä.

⁵¹Leen (1984, 125) mainitsevat vastaparit ovat 'mature, standardized technologies' - 'new, sophisticated technologies'.

⁵² Leellä (1984, 125) ja Choulla (1986,68) on tulkintaerimielisyys Kojiman tarkoittamasta määräämisvaltahakuisuudesta eri sijoitusmuotojen välillä. Leen tulkinnan mukaan Kojiman käsitys 'teknologian soveltuvuudesta' tarkoittaa ennemminkin teknologian teknistä kehittyneisyyttä kuin teknologian työ-/ pääomavaltaisuutta tai tuotannon skaalaa, mitkä kaikki on mainittu Choun erottelussa.

Kyselytutkimuksen perusteella tehdyt huomiot antavat olettaa, että japanilaisten koko ajanjaksolla käyttämä teknologia olisi kehittymättömämpää kuin yhdysvaltalaisten. Kyselyn otoksessa oli ensimmäinen jakso ylliedustettuna. Koska vastauksista ei voitu erottaa jaksoja toisistaan on luultavaa, että johtopäätökseen vaikutti juuri epätasainen otosjakauma.

Ingeborg Mentzler-Hokkasen tutkimus *Sector-specific comparative advantage and site selection for private foreign investments: Japanese investments in the Philippines* (Meddelanden från Svenska Handelshögskolan, no 139, 1985), on Kojiman teoriaan ankkuroituva empiirinen tutkimus.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, ovatko japanilaiset suorat sijoitukset Filippiineille vuosina 1964-1982 tehdyt Kojiman teorian mukaisesti. Kojiman teorian Mentzler-Hokkanen tiivistää hypoteesiin, ovatko suorat sijoitukset siirtyneet maasta toiseen suhteellisen edun periaatteen mukaisesti.

Suhteellisen edun mittarina tutkimuksessa käytetään Balassan⁵³ kehittämää mittaria. Mittari pohjautuu oletukseen, että teollisuussektorin suhteellinen etu voidaan mitata sen käymästä kansainvälisestä kaupasta. Oletuksen mukaan kaupan koostumus kuvaa niin maiden välisiä suhteellisia kustannuksia kuin kustannuksettomiaakin tekijöitä.

Tutkimus analysoi ensinnäkin 41 filippiiniläisen teollisuussektorin suhteellista etua suhteessa sekä muuhun maailmaan että Japaniin. Toiseksikin valikoitujen japanilaisten teollisuussektoreiden suhteellista etua suhteessa muuhun maailmaan sekä kolmanneksi 338 japanilaisen suoran sijoituksen suorittamista Filippiinien teollisuuteen.

Tutkimus pyrkii mallittamaan aikasarja-aineistoa ekonometrisesti. Tilastomateriaali tutkimukseen on hankittu useista lähteistä; aikasarjoissa lähteenä on ollut useita

⁵³ Bela Balassa; Trade liberalization and 'revealed' comparative advantage, *The Manchester School of Economics Social Studies* no 33, ss. 99-117, 1969 sekä The changing pattern of comparative advantage in manufactured goods, *The Review of Economics and Statistics*, no 61, ss. 259-266, 1979.

numeroita sarjasta *United Nations Commodity Trade Statistics*. Lisäksi on käytetty julkaisuja *Philippine Corporate Register 1983* ja *Corporate Profiles, Philippines*.

Tutkimustulosten mukaan Kojiman näkökulma pystyi selittämään 'lähes täydellisesti' joidenkin, muttei kaikkien, tutkittujen teollisuussektoreiden suoria sijoituksia. Suurin osa japanilaisista sijoituksista vuosina 1964-82 keskittyy Filippiineillä teollisuussektoreille, joiden kilpailukyky oli kasvussa. Vastaavasti sijoituksen tehneet yritykset ovat lähtöisin sektoreilta, jotka kotimaassaan kärsivät kilpailukykynsä menetyksestä. Poikkeuksena tästä ovat autoteollisuus, telekommunikaatio-, audio-, valokuvaus-, sekä optisia tuotteita valmistava teollisuus.

Johtopäätöksenä todettiin, että japanilaiset yritykset kompensoivat kotimaansa kilpailukyvyn laskua siirtämällä tuotantoaan maihin (kuten esim. Filippiineille), jotka ovat potentiaalisesti kilpailukykyisiä tuotantopaikkoja. Lisäksi tulokset antavat hänen mukaansa prima facie olettaa, että japanilaiset suorat sijoitukset ovat toimineet Filippiineillä tärkeänä talouden rakennemuutoksen aikaansaajana.

5. Hanhiauran kehitysteoria

5.1 Teorian viitekehys

Kojiman teoreettiset lähtökohdat ovat Akamatsu Kanamen luomassa hanhiauran kehitysteoriassa. Teoria on kuvaus taloudellisesti kehittymättömän maan ja sitä ympäröivien talouksien kehitysdynamiikasta. Teoria kuvaa ilmiötä, jossa ryhmä talouksia kehittyi teollisesti kohti yhä korkeamman teknologian hyväksikäyttöä tuotannossaan. Talouksien välillä vallitsee hierarkkinen järjestys sekä yksimielisyys kehityksen päämäärästä. Teknologisesti kehittyneintä maata imitoivat perässätulijat, vähemmän kehittyneet taloudet.

Teoriansa pääkohdat Akamatsu julkaisi ensimmäistä kertaa japaniksi vuonna 1932, mutta kehitteli ajatuksiaan edelleen vuosikymmenien kuluessa⁵⁴. Metafora hanhiauran kehitysteoria esiintyy ensimmäistä kertaa hänen teksteissään vuonna 1935⁵⁵. Lopullisen muotoilun teoria saavutti hänen englanninkielisissä artikkeleissaan vuosina 1961 ja 1962. Englanniksi Akamatsun malli käännettiin vuonna 1956. Sautter (1973) esitteli teorian ensimmäisenä Länsi-Euroopassa⁵⁶.

Hanhiaura-metaforalla on Akamatsun teksteissä kolme eri dimensiota. Ensinnäkin yhden teollisuudenalan ja -tuotteen elinkaari kehittymättömän maan näkökulmasta (intra-industry), toiseksi teollisuuden rakennemuutos (inter-industry). Kolmantena dimensiona on globaalimpi maaryhmän kehittyminen, maailman eri talousalueita kuvaavien hanhiaurojen kuvaus. Kahta ensimmäistä kuvataan kirjallisuudessa eri 'malleina'⁵⁷, kun taas kolmannen dimension rooli on kuvaileva.

Analogia hanhiauraan pyrkii osoittamaan talouksien kehityksen dynaamisia linjoja

⁵⁴ Akamatsun henkilöhistoriasta ks. Korhonen 1994.

⁵⁵ Ozawa 1993, 138

⁵⁶ Sautter C.; *Le Prix de la Puissance*, Le Sevil, Paris, 1973. Lähde; Yamazawa 1990, 28.

⁵⁷ Rapp 1975, 24 sekä Kojima 1979, 66

ennemminkin kuin analysoimaan ilmiön syy-seuraus-suhteita. Tässä mielessä Akamatsun malli on kuvaus⁵⁸ tai kertomus⁵⁹ ennemminkin kuin modernissa mielessä ymmärretty talousteoria. Kuvaus on mahdollistanut laajan näkökulman taloudellisen analyysin kustannuksella. Tässä tutkielmassa nimitän ko. formulointia kuitenkin sekä 'teoriaksi' että 'malliksi'.

Teoriaa on käytetty hyvin moniin eri tarkoituksiin. Akamatsun mallia käytettiin sekä ennen-, että toisen maailmansodan aikana perustelemaan Japanin pyrkimyksiä laajempaan läsnäoloon Aasian mantereelle. Sen lisäksi se on ollut pohjana Japanin teollisuuspolitiikalle toisen maailmansodan jälkeen⁶⁰. Teoreettisesti Akamatsu on vaikuttanut uusiin tulkintoihin oman perusmallinsa kautta eri tieteen aloille. Rapp⁶¹ tiivistää Akamatsun työn merkityksen;

'His insights into product cycle theory have had a major effect on the world's thinking about economic development and policy. His concepts have been particularly useful in helping Western economic analysts understand Japanese industrial development and the Japanese government's industrial policy'.

Kehitystaloustieteessä ehkä yleisimmin käytetty mittari talouden kehityksessä on tuotannon pääomaintensiteetti. Hanhiauran kehitysteoria voidaan nähdä eräänä tulkin-tana tästä mittarista⁶². Teorian mukaan tuotannon pääomaintensiteettiä voidaan kasvattaa joustavalla tuonnin, oman tuotannon ja viennin yhteistoiminnalla.

5.2 Talouksien jaottelu

Akamatsu jakaa maat teollisen kehitystasonsa mukaan kolmeen ryhmään; edelläkävijämaat (countries which advance in front), nousevat maat (middle advancing countries) ja seuraajamaat (countries which advance behind).

⁵⁸ Blomqvist 1991, 2

⁵⁹ Korhonen 1994

⁶⁰ Korhonen 1994, Rapp 1975, 22

⁶¹ Rapp 1975, 22

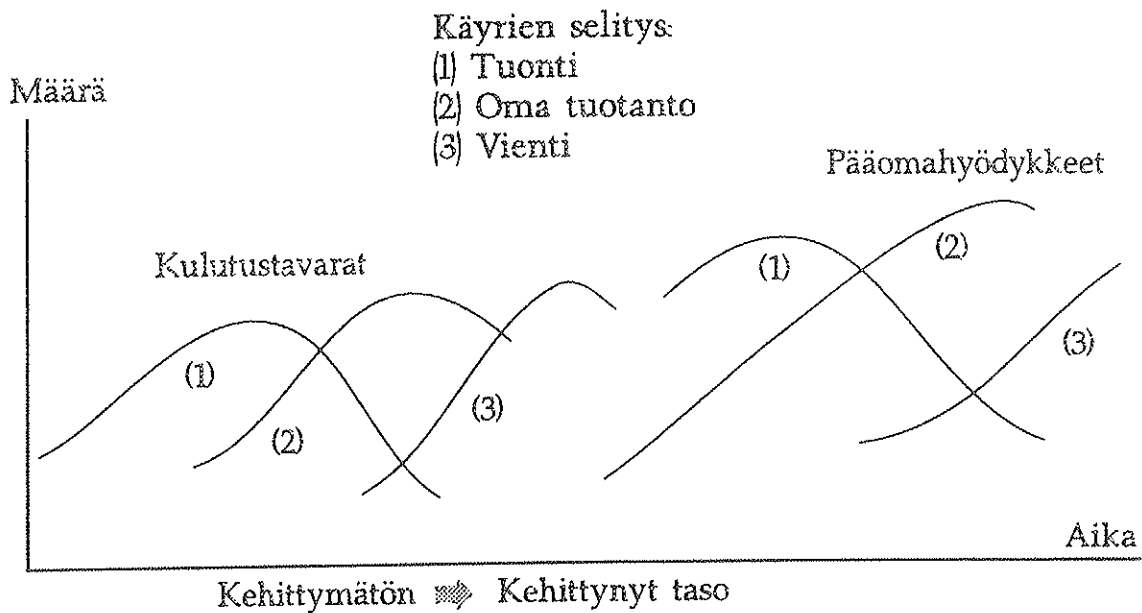
⁶² vrt. Blomqvist 1992, 5

Tärkein erottava tekijä maiden välillä on niiden tuotannon teknologinen kehitys. Edelläkävijämailla on kehittynein tekninen kulttuuri ja niiden valmistamat tuotteet ovat korkealaatuisia, usein kestokulutus- tai investointihyödykkeitä. Niiden tuottamiseen vaaditaan runsaasti pääomaa sekä koulutettua työvoimaa. Lisäksi maiden tuotannosta suuri osa menee vientiin.

Seuraajamaissa tuotantoa hallitsee perinteinen käsityöläisyys. Teolliset tuotteet ovat vähän jalostettuja tai peräti raaka-aineita, kuten esim. puuvillaa. Teollisuus on lähinnä työvoimavaltaista käsityöläisteollisuutta.

Nousevat maat kuuluvat elimellisesti seuraajamaihin. Niiden teollisuus on kaksijakoista; niillä on jo kilpailukykyistä vientiteollisuutta, mutta maan vanhalla tuotantotavalla on vielä suuri merkitys. Edelläkävijämaiden teollisen tuotantotavan omaksuminen on kuitenkin jo tapahtunut ja kehitys kulkee vääjäämättä kohti korkeampia tasoja.

Kuvio 1; Hyödykkeiden tuonnin, oman tuotannon ja viennin vaihtelut sekä kulutus-, että pääomahyödykkeillä kehityksen eri tasoilla (Lähde; Akamatsu 1961,34)

5.3 Kehitysdynamiikka

Teoria jakaa maiden teollisen kehittymisen neljään tasoon. Tuonnin, tuotannon sekä kulutustavaroiden ja pääomahyödykkeiden viennin tasot ovat verrattavissa maiden perusrhmittelyyn, vaikka jaottelu onkin karkea eikä tee kehityksen dynamiikalle oikeutta. Päälinjat ovat kuitenkin selkeät.

1. taso (tuonti): Kehityksen rattaille seuraajamaa pääsee aloittaessaan ulkomaisten, maan kulttuurille vieraiden ja yksinkertaisten kulutustavaroiden tuonnin maahansa. Tuonti kustannetaan viemällä perustuotteita. Lisääntynyt tarjonta luo oman kulutuskysyntänsä eli kotimarkkinat. Tuonnilla maa luo sekä kotimaiset markkinat näille tuotteille että pohjan uuden kehittyneemmän kulttuurin omaksumiselle. Maa siirtyy askeleen kohti 'negaatiota', oman itsensä kieltämistä sillä vanha jo omaksi koettu kulttuuri joutuu uuden ja vahvemman kulttuurin haastamaksi. Maa alkaa kärsiä työttömyydestä tuonnin ruhjottua perinteisen käsityöläistuotannon hallitsemia aloja.

2. taso (tuotanto): Tällä tasolla maa hankkii pääomaa tuotannolliseen toimintaan ja alkaa tuottaa yksinkertaisia, halpoja ja usein heikkolaatuisia tuotteita aluksi kotimarkkinoita varten. Maan suhteellinen etu maailmanmarkkinoilla perustuu juuri toisilta kopioitujen tuotteiden valmistukseen halvemmalla kuin muut. Alhaiset tuotantokustannukset perustuvat mahdollisiin runsaisiin ja halpoihin raaka-ainevaroihin sekä alhaisiin palkkoihin. Teollisuussektori luo talouteen uuden kasvusektorin jolle työvoima hakeutuu. Maa alkaa vapauttaa talouttaan ulkomaiselle kilpailulle, sillä sen yritykset käyttää hyväkseen protektionismia kilpistyvät usein ulkomaiseen painostukseen. Toisella tasolla maa alkaa laajamittaisen teollisuustuotannon pääomalla, jonka ennenpitkää oletetaan siirtyvän kansalliseen hallintaan.

3. taso (kulutustavaroiden vienti): Maan teollisuustuotteiden laatu paranee, mistä tuleekin yhä tärkeämpi maan kansainvälisen kilpailukyvyn osatekijä. Kotimainen teollisuus hallitsee tuonnilla aikaansaatuja kotimarkkinoita. Maan teollisuus on jo niin laajaa ja vahvaa, että sen vienti voi ylittää tuonnin. Voimakkaasti kasvanut vienti mahdollistaa yhä laajemman ja kehittyneemmän tuotannollisen pääoman tuonnin. Tuonnin merkitys on tosin edelleen suuri, joutuuhan maa tuomaan sekä raaka-aineita jalostusta varten että tuotannollista pääomaa entistä kehittyneempien tuotteiden valmistukseen.

4. taso (tuotannollisen pääoman vienti): Lopulta maan tekninen taso mahdollistaa tuotannollisen pääoman viennin seuraajamaihin. Samalla kulutustavaroiden vienti alkaa vähentyä, sillä kehittymättömät maat alkavat tuottaa niitä itse.

Akamatsu ennakoi myös viidennen tason muodostumista. Sen aika koittaa, kun seuraajamaa alkaa itse viedä koneita ja tuotannollista pääomaa edelläkävijämaihiin, eli toimia itse innovaattorina. Maasta on tullut yksi edelläkävijämaista, se on saavuttanut hanhiauran kulminaatiopisteen. Tätä vaihtoehtoa hän ei kuitenkaan tarkemmin täsmennä⁶³.

5.4 Hanhiauran eri dimensiot

5.4.1 Yhden teollisuussektorin hanhiaura

Taloudellisessa kehityksessä Akamatsu näki kolme erilaista hanhiaura-tyylistä kehityskaarta. Ensimmäinen on yhden, standardisoidun hyödykkeen elinkaaren analyysi kehittymättömän maan näkökulmasta. Ensimmäisessä vaiheessa maa tuo hyödykettä maahan, jonka tarkoituksena on luoda markkinat sekä kyseiselle hyödykkeelle että teollisuustuotteille yleisemminkin. Toisessa vaiheessa maa alkaa itse valmistaa hyödykettä, jolloin se voi joutua rajoittamaan tuontia nuoren teollisuutensa suojelemiseksi. Kolmanneksi maa pyrkii aloittamaan hyödykkeen viennin avaamalla samalla omaa talouttaan kansainväliselle kaupalle.

Yamazawa⁶⁴ on tehnyt Akamatsun yhden hyödykkeen mallista havainnollisen tulkinnan, jota hän Kojimaa mukaillen kutsuu perässähiittäjän elinkaareksi (catching-up-product-cycle, CPC).

Paneeli A kuviossa 2 kuvaa mallin kolmea eri kasvukäyrää. Kotimaisen kysynnän kasvu johtaa, teoreettisesti, CPC-kehitykseen. Kotimarkkinoiden kysyntä (D) on

⁶³ Akamatsu 1962, 10-14

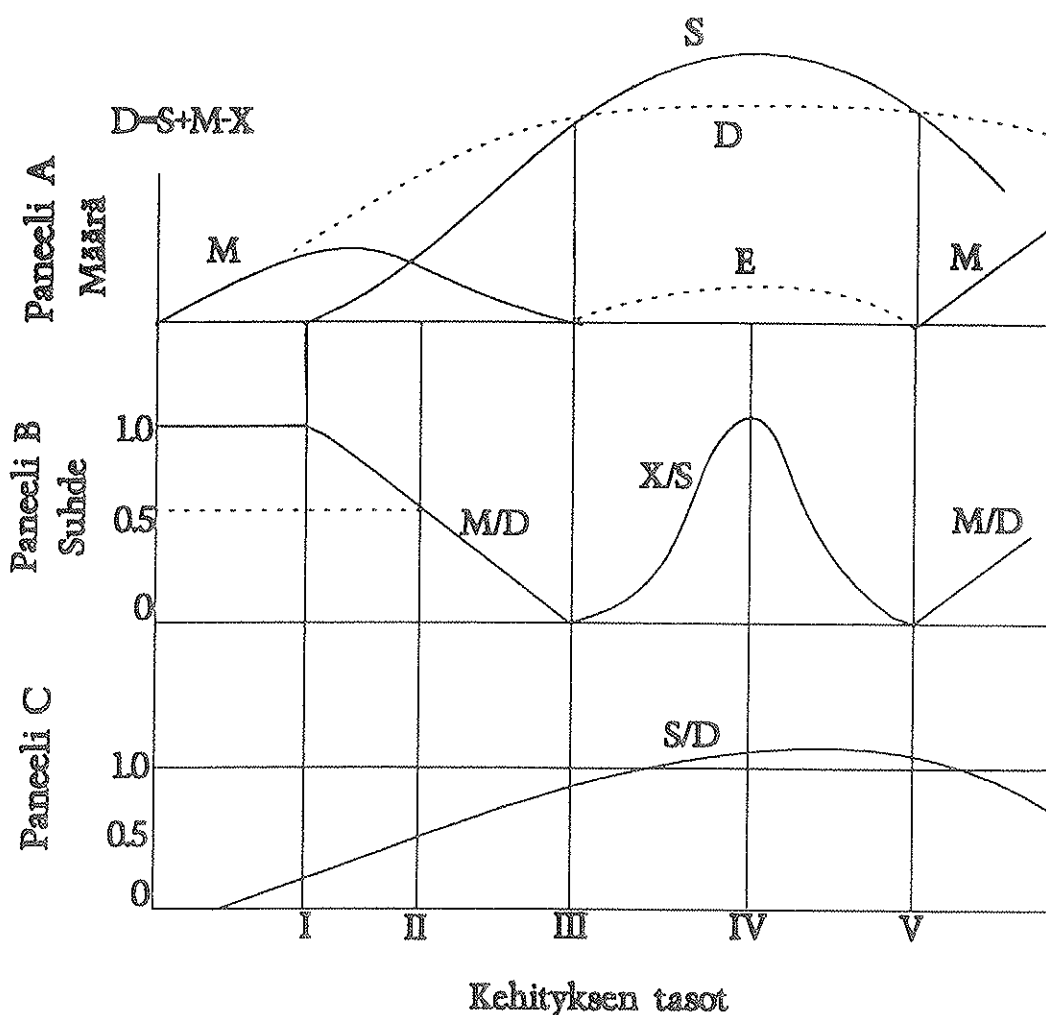
⁶⁴ Yamazawa 1990, 28-36

mallissa määritelty teollisuustuotantona (S), johon on ynnätty tuonti (M) ja vähennetty vienti (X). Paneeli B kuvaa mallin tärkeimpien suhteiden kehitystä, joita ovat tuonti/kysyntä (M/D) sekä vienti/tuotanto (X/S). Kuvion mukaan viennin kasvu on mahdollista vasta kun tuonti pienenee. Kahden hyödykkeen mallissa samanaikainen kasvu olisi kuitenkin mahdollista.

Paneeli C kuvaa kehitystä tuotanto/kysyntä-suhde kasvukäyrän avulla (S/D). Viisi kehityksen tasoa on erotettu suhteen eri arvojen (0.5 sekä 1.0) avulla. Numeeriset arvot ovat summittaisia.

Kuvio 2; Perässähihtäjän tuotteen elinkaari yhdellä teollisuussektorilla

(Lähde; Yamazawa 1990, 29)

Tasot on nimetty johdattelevaksi vaiheeksi (kuviossa taso I), tuontia korvaava tuotannoksi (II), vienniksi (III), kypsäksi vaiheeksi (IV) sekä käänteiseksi tuonniksi (V)⁶⁵. Tasojen pääpiirteet ovat seuraavat:

Teollistumiseen johdattelevan vaiheen aloittaa tavaratuonti kehittyneistä talouksista, jolloin kotimarkkinakysyntä kasvaa asteittain. Kotimainen tuotanto alkaa joko imitoinnilla tai ulkoisen tuotantoteknologian avulla. Tuotanto on kuitenkin kansainvälisesti kilpailukyvytön joko alhaisen laadun tai korkeiden tuotantokustannusten takia.

Tuotantoa korvaavan tason aikana kotimarkkinoiden kulutus kasvaa nopeasti, mikä kannustaa tuotannon kasvattamiseen kysynnän kasvua nopeammin. Tällöin tuonnin osuus kotimarkkinoiden kulutuksesta laskee. Tuotannon skaalaedut kasvavat, sillä tuotantoteknologia on standardia. Tällöin tuonti korvautuu yhä laajemmin kotimaisella tuotannolla. Kehitys mahdollistaa tuotteiden laadun paranemisen sekä hinnan laskemisen tuontihyödykkeen hintaa alhaisemmaksi.

Kotimarkkinakysynnän lasku johtaa tuotannon suuntaamisen vientimarkkinoille *viennin tasolla*. Näin on mahdollista yhä kasvattaa kotimaista tuotantoa. *Kypsälle vaiheelle* on ominaista sekä kotimaisen kysynnän lasku että viennin hidastuminen, mikä jälleen asettaa rajat tuotannon kasvattamiselle. Viennin vaikeuksien syynä on hintakilpailukyvyyn puute kansainvälisessä kaupassa.

Lopulta, *käänteisen tuonnin vaiheessa*, perässätulijamaiden vienti voi kilpailukyvyllään syrjäyttää kotimaisen tuotannon, sillä niiden tuotteet ovat halvempia eivätkä enää heikompilaatuisia kuten aiemmin⁶⁶.

5.4.2 Teollisuussektoreiden välinen hanhiaura

Akamatsu sovelsi hanhiaura-metaforan myös maan teollisuudenalojen rakennemuutokseen. Edellytys maan kehittymiselle on, että sekä maan tuotantokustannukset

⁶⁵ Yamazawan termien *introductory, import substitution, export, mature* sekä *reverse import*, Lähde; Yamazawa 1990, 29-31

⁶⁶ Yamazawa 1990, 29-30

alenevat että tuotannon laatu paranee.⁶⁷ Tuotannon laadun paranemisessa olennainen merkitys on edelläkävijämaiden tuotannollisteknisellä kehityksellä (R&D), jolloin 'vanhentunut' tuotannollinen pääoma siirretään perässä tulevaan maahan. Seuraajamaalle tämä teknologia on uutta ja sen aiemmin käyttämää tekniikkaa pääomavaltaisempaa. Tämä mahdollistaa teollisuuden rakennemuutoksen sekä sijoittaja-, että kohdemaassa. Kehittymättömän maan teollisuuden rakennemuutos aiheuttaa myös maan vientimarkkina-alueen muutoksen. Muutos tapahtuu matalan tulotason vientimarkkinoilta kohti korkeamman tulotason markkinoita.

Teollisuuden rakennemuutos leviää alueellisesti, kun kehittymätön maa sijoittaa itselleen vanhentuneen teknologian edelleen itseään kehittymättömämpiin maihin⁶⁸. Suhteellisten etujen rakenne maiden välillä määräytyy Heckscher-Ohlin-mallille tyypillisten tuotannontekijäsuhteiden perusteella⁶⁹. Kojiman suorien sijoitusten teoria on parhaiten ymmärrettävissä juuri tämän tyyppisen, teollisuuden rakennemuutosta ja maaitaista siirtymistä kuvaavan hanhiaurateorian pohjalta.

Teollisuusektoreiden välinen hanhiaura kuvaa myös ilmiötä josta on kirjallisuudessa käytetty termiä löyhäjuurinen (footloose) teollisuus. Löyhäjuurinen teollisuus voidaan siirtää suhteellisen helposti maasta toiseen Heckscher-Ohlinin teorian mukaisten alhaisten kustannusten toivossa. Ominaista sille on myös kulutustavaroiden tuotanto halvan työvoiman sekä ulkomailta tuotettujen panosten turvin⁷⁰.

5.4.3 Maaryhmittäiset hanhiaurat

Hanhiauran tyyppisen kehityksen voi nähdä myös globaalina ilmiönä, maaryhmittäisinä auroina. Akamatsun mielestä maailmantaloudessa oli kaksi johtoauraa: Pohjois-Amerikka, jota johti Yhdysvallat sekä Euroopan hanhiaura, jonka kärjessä olivat Länsi-Saksa sekä Englanti. Hanhiaurat eivät ole eristäytyneitä toisistaan, vaan ta-

⁶⁷ Kojima 1979, 66

⁶⁸ Akamatsu 1962, 15

⁶⁹ Kojima 1979, 66

⁷⁰ Caves, Frankel & Jones 1990, 189

loudellisesti monin tavoin kanssakäymisessä.

Auran sisällä vallitsee johtavan talouden viitoittama päämäärä, mikä on teollinen kehitys. Teollinen kehitys ei välttämättä etene tasaista vauhtia, vaan nopeita teollistumisen ja kehityksen kausia saattaa seurata kehityksen hidastumisen jopa taantumien aikoja. Näin tapahtuu erityisesti silloin, kun maailmankauppa ei ole kansainvälisesti vapaata. Talouksien keskinäinen hierarkia sekä hanhiauran sisällä että eri aurojen välillä ei ole stabiili vaan koko ajan muutoksessa. Japanin roolin itäisen Aasian auran johdossa Akamatsu näki nopeasti etenevänä kohti maailmantalouden johtavia hanhiauroja⁷¹.

5.5 Akamatsu-Vernon-prosessi

Shinohara⁷² ja Minami⁷³ yhdistävät Akamatsun mallin länsimaissa paljon tunnetumpaan Vernonin⁷⁴ tuotteen elinkaaren teoriaan. Teorioiden rakenteellisesta samankaltaisuudesta huolimatta niiden perusnäkökulmat eroavat. Vernon keskittyy teoriassaan edelläkävijämaan, innovaattorin, teollisuuden suorien sijoitusten ja tavaraviennin väliseen suhteeseen.

Akamatsun näkökulmana on perässätulija, jonka valmistavat tuotteet ovat standardisoituja⁷⁵ ja sen kohtaamat markkinat ovat näin täydellisempiä kuin Vernonin kuvaaman maan. Elinkaariteoriaa käytetään korvaamaan Akamatsun teorian vähälle

⁷¹ Akamatsu 1962, 15-16

⁷² Shinohara 1984, 12 ja 14

⁷³ Minami 1986, 238

⁷⁴ Vernon 1966

⁷⁵ Hufbauer (The impact of national characteristics and technology on the commodity composition of trade in manufactured goods, teoksessa Raymond Vernon (toim.): *The technology factor in international trade*, Universities-National Bureau Conference Series, 22, Amsterdam 1972. Lähde; Gray & Martin 1980, s.322-324) selittää tuotedifferointia pohjautuen elinkaarinäkökulmaan. Hufbauerin mukaan teollisuuden ikääntyessä sen valmistavat tuotteet standardisoituvat, mikä on päinvastainen selitysyrittäminen kuin siihen asti vallinneet chamberlinilais-lancasterilainen selitysmalli. Akamatsun mallimaan teollisuustuotteiden standardisuus voidaan näin ymmärtää hufbauerilaisen elinkaaristandardisoitumisen tuloksena.

huomiolle jätettyä 5. tasoa. Japanin kehitys nähdään näin etenemisenä akamatsulaisella hanhiauralla (elinkaarella) kohti vernonilaista edelläkävijämaan ja innovaattorin asemaa⁷⁶. Tärkeänä rajapyykkinä Japanin siirtymisessä edellisestä teoriakehikosta jälkimmäiseen oli ensimmäisen investointiaallon alkamista, ts. sitä kun maa alkoi viedä itselleen suhteellisen edun puutteesta kärsivää teollisuutta itseään kehittyvämmämpiin maihin.

Akamatsu-Vernon-malli ei Minamin mukaan selitä kuitenkaan kaikkien Japanin teollisuudenalojen kehitystä. Selkeimmin mallin mukainen kehitys on nähtävissä tekstiiliteollisuudessa, kun taas korkeamman jalostusasteen tuotteiden valmistus ei ole läpikäynyt tuonnin ja tuontia korvaavan tuotannon tasoja. Näitä ovat mm. taskulaskinten tai teollisuusrobottien valmistus. Kehityksen hyppäyksellistä etenemistä näillä aloilla Minami⁷⁷ pitää osoituksena Japanin teknologisesta kehittyneisyydestä muihin teollisuusmaihiin verrattuna.

Elinkaariteoriat, kuten Vernoninkin teoria, pohjautuvat oletukseen epätäydellisistä markkinoista⁷⁸. Lähtökohtana se ei Kojimalle ollut tyydyttävä.⁷⁹ Kojima pystyi rakentamaan mallinsa kansainvälisen kaupan Heckscher-Ohlin teorian pohjalle, jonka monesti rajoittavina ja epärealistisina nähdyt oletukset näyttivät soveltuvan japanilaisten suorien sijoitusten käyttäytymisen tutkimiseen.

Japanilaiset suorat sijoitukset eivät tarvinneet ensimmäisissä vaiheissaan epätäydellisten markkinoiden sekä yritysspesifien etujen luomaa kilpailuetua kohdemaan markkinoilla. Ulkomaille pyrkivä teollisuus oli luonteeltaan Heckscher-Ohlin-teollisuutta, jolle ominaista on pyrkimys alhaisiin tuotantokustannuksiin. Oppikirjoissa teollisuutta kutsutaan myös löyhäjuuriseksi (footloose) teollisuudeksi.

⁷⁶ vrt. Minami 1986, 238

⁷⁷ Minami 1986, 238

⁷⁸ Agarwall 1980, 749-750. Katso myös Kojima 1979, 62.

⁷⁹ Hänen mukaansa Vernonin teoria... 'is in direct contradiction to my position...' Kojima 1979, 62

6. Suhteellisten etujen hypoteesi suorille sijoituksille⁸⁰

6.1 Yleistä lähestymistavasta

Monia kansainvälisen kaupan teorioita on käytetty suorien sijoitusten selittämiseen⁸¹. Eräs tärkeimmistä on Heckscher-Ohlinin teoria. Se ei ole kuitenkaan riittävä selitysmalli, sillä perusmallin avulla ei taitotiedon siirtoa maasta toiseen pystytä eksplisiittisesti analysoimaan. Perinteinen H-O-teoria ei ota huomioon tuotannontekijöiden kansainvälistä liikkuvuutta.

Myös yrittäjyyteen perustuvat panokset tuotannossa on rajattu näkökulmasta ulos, jolloin yrityksiin joudutaan suhtautumaan identtisinä ja homogeenisia. Teknologia kyllä otetaan mallissa huomioon, mutta se on luonteeltaan teollisuudenalaspesifiä ja identtistä maiden välillä. Tällöin ei voida käyttää yritysspesifejä tuotannontekijöitä.

Heckscher-Ohlin-viitekehityksen pohjalta on osoitettu, että tuotannontekijöiden (homogeeninen työvoima sekä pääoma) kansainvälinen liikkuvuus johtaa kaupan-

⁸⁰ Ensimmäisen laajempaa kansainvälistä kiinnostusta herättäneen artikkelinsa suorista sijoituksista Kojima kirjoitti vuonna 1973 (A macroeconomic approach to foreign direct investment, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 1-21, June 1973, uudelleenjulkaistu teoksessa Bergsten, Fred (toim.); *Toward a new world trade policy*, The Maidenhead Papers, Lexington Books 1975, ss. 75-104). Vuonna 1975 hän julkaisi artikkelinsa tavarakaupan ja pääomaviennin komplementaarisuudesta; (International trade and foreign investment: substitutes or complements, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 1-12, June 1975). Paljolti aikaisempiin artikkeleihinsa nojautuen Kojima julkaisi kaksi kirjaa *Japan and a new world economic order*, Tuttle, Tokyo 1978 sekä *Japanese direct foreign investment: a model of multinational operations*, Tuttle, Tokyo 1979. 1970-luvun artikkeleissaan Kojima käytti argumentointinsa pohjana kansainvälisen kaupan Heckscher-Ohlin-Samuelsong-mallia. Myöhemmin, 80-luvulla, hän kehitti yhdessä Ozawan kanssa oman H-O-E-mallinsa (Micro-and macro-economic models of direct foreign investment: toward a synthesis, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 1-20, June 1984, sekä *Toward a theory of industrial restructuring and dynamic comparative advantage*, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 135-145, December 1985), joka on luonteeltaan synteisyrittäjä yhdistää kansainvälisen kaupan sekä suorien sijoitusten teoria liittämällä yritysspesifisiä tuotannontekijöitä (E-komponentti) H-O-teorian alkuperäiseen kehikseen. Lisäksi Kojima hahmottelee edellisen pohjalta viitekehystä suorien sijoitusten hyvinvointi-, ja rakennemuutosvaikutusten arvioimiseksi. Näitä viimeisimpiä artikkeleita pidän tutkielmani tärkeimpinä tutkimuskohteina, sillä niiden jälkeen tekijöiltä ole ilmestynyt olennaisesti uusia tulkintoja teoriasta.

⁸¹ Kts. s. 11.

käynnin romahtamiseen, ts. täydelliseen kaupankäynnin eliminointiin⁸². Mundell osoitti, että jos maiden tuotantofunktiot toisiaan vastaavilla teollisuudenaloilla ovat identtiset kun kansainvälistä kauppaa ei ole eikä työvoiman liiku maasta toiseen, pääoma liikkuu maasta A maahan B korkeamman tuottoasteen toivossa (pääoma-arbitraasi). Tällainen pääoman liikkuvuus tuhoaa kaupan mahdollisuudet, sillä se tasaa maiden tuotannontekijäsuhteet (factor proportions).

Mundellin malli ei ota huomioon sijoituksiin olennaisesti kuuluvia yritysspesifejä panoksia, kuten esim. tuotantoteknologiaa tai markkinointiosaamista. Tällaisenaan se onkin tarkoitettu kansainvälisen kaupan teoriaksi. Purvis⁸³ osoitti, että on olemassa mahdollisuus osittaiseen tuotannontekijöiden liikkuvuuteen, mutta joka kuitenkin johtaa kaupankäynnin vähenemiseen.

Kojiman tarkoitus on syventää Mundellin analyysiä ottamalla huomioon myös yritysspesifejä tuotannontekijöitä suorille sijoituksille. Kojima tarkastelee tapausta, jossa yritykset siirtävät yrittäjäyryspanoksia maiden välillä, mutta perustuotannontekijät työ ja pääoma ovat kansainvälisesti liikkumattomia⁸⁴. Tässä mielessä Kojiman teoria on teoria kansainvälisestä työnjaosta, sillä se pyrkii selittämään tuotannon alueidenvälistä kohdentumista.

Kojiman mallissa yritysspesifien tuotannontekijöiden kansainvälinen liikkuvuus voi joko vahvistaa tai heikentää H-O-mallin määrittämää kaupan perustaa maiden välillä. Näin ollen suorat sijoitukset voivat toimia joko komplementteina tai substituutteina kansainväliseen tavarakauppaan nähden.

Lähestymistavan tarkoituksena ei niinkään ole toimia 'yleisenä' teoriana suorista sijoituksista kuin muodostaa komplementaarinen näkökulma suhteessa mikroteoreettisiin suorien sijoitusten teorioihin.⁸⁵

⁸² Mundell, R.A., International trade and factor mobility, *American Economic Review* 46, 321-335, 1957, Flatters F., Commodity price equalization: a note on factor mobility and trade, *American Economic Review*, 62, 473-476, 1972. Lähde; Kojima & Ozawa 1985, 136

⁸³ Purvis 1972

⁸⁴ Kojima & Ozawa 1984, 5

⁸⁵ Kojima & Ozawa 1985, 143

6.2 Yrittäjyysvarantotekijän muodostaminen

Oletetaan ricardolainen kahden ulkomaankauppaa käyvän maan (A ja B) malli. Mailla on yhtä suuret pääoman (K) sekä työn (L) tuotannontekijävarannot. Näin myös työn sekä pääoman tuoton suhde, w/r , on identtinen maiden välillä. Maiden on kuitenkin edullista käydä kauppaa keskenään, jos niillä on eroja 'yrittäjydessä', ts. teollisuudenalaspesifiset tuotannontekijät eroavat maittain. Tilannetta voidaan havainnollistaa yhtälön avulla;

$$Q^i = q(L^i, K^i, E^i) = q^i(L^i, K^i).$$

Mallissa Q tarkoittaa tuotantoa, L työvoimaa, K pääomaa sekä E yrittäjyysvarantoa. Tuotantofunktiota q käyttää esimerkkiyritys tietyllä teollisuudenalalla (teollisuus i).

Tuotannontekijä E vastaa omistukseen perustuvia etuja⁸⁶, tutkimusta sekä kehitystä⁸⁷ sekä tuotedifferoinnin aineettomia panoksia⁸⁸. Työvoimasta ja pääomasta poiketen E-tekijä painottaa ennemminkin suhteellisia kuin absoluuttisia etuja. Kojima antaa ymmärtää, että E-varannot ovat ainakin jossain määrin sektorispesifejä, sillä yrityksen keinovalikoimaan ei mallissa kuulu diversifioituminen.

Kojiman mukaan suorassa sijoituksessa on olennaista sen pakettiluonne. Tällöin suoran sijoituksen mukana ei välitetä ainoastaan tuotantotekniikkaa, vaan kokonainen yrityskulttuuri. Suoran sijoituksen tehneen yrityksen tulisikin olla kehittymättömälle maalle tutori, kapitalismiin johdettava opastaja. Näkemys suorasta sijoituksesta pakettina jossa teknologian mukana kohdemaan yritykselle välitetään myös aineetto-

⁸⁶ vrt. Dunningin (1977) eklektisen teorian omistajuusetu. Dunning J.H.; 'Trade, location of economic activity and the MNE: A search for an eclectic approach', teoksessa Ohlin, Hesselborn ja Wijkman (toim.), *The International Allocation of Economic Activity: Proceedings of a Nobel Symposium held at Stockholm*, London, Macmillan, 395-418

⁸⁷ ks. Vernonin (1966) tuotteen elinkaaren tuotekehitys (R&D)

⁸⁸ ks. Caves R.E.; International Corporations: The industrial economics of foreign investment, *Economica* 38, 1971, ss. 1-27

mia resursseja, taitotietoa on peräisin Johnsonilta⁸⁹

Oletetaan nyt kaksi hyödykettä, X sekä Y;

$$(1) X_A = x(L_{xA}, K_{xA}, E_{xA}) = x_A(L_{xA}, K_{xA})$$

$$(2) Y_A = y(L_{yA}, K_{yA}, E_{yA}) = y_A(L_{yA}, K_{yA}), \text{ missä}$$

x_A sekä y_A ovat vastaavasti spesifioidut E_x :stä sekä E_y :stä maalle A.

Samoin voidaan maalle B mallittaa hyödykkeiden X ja Y yrittäjäysvarannot;

$$(1') X_B = x(L_{xB}, K_{xB}, E_{xB}) = x_B(L_{xB}, K_{xB})$$

$$(2') Y_B = y(L_{yB}, K_{yB}, E_{yB}) = y_B(L_{yB}, K_{yB}).$$

Oletetaan täystyöllisyys molemmissa maissa;

$$(3) L_{xA} + L_{yA} = L_A \quad (3') L_{xB} + L_{yB} = L_B$$

$$(4) K_{xA} + K_{yA} = K_A \quad (4') K_{xB} + K_{yB} = K_B.$$

Näillä oletuksilla yrittäjäysvarantomalli voidaan esittää seuraavasti:

$$(5) K_A/L_A = K_B/L_B$$

$$(6) w_A/r_A = w_B/r_B, \text{ mutta}$$

$$(7) E_{yA}/E_{xA} > E_{yB}/E_{xB} \text{ tai } Y_A/X_A > Y_B/X_B$$

Mitä suurempi E:n osuus on tuotannossa, sitä korkeampi on tuottavuus sekä kustannustehokkuus. Tästä seuraa, että myös tuotantokustannukset C pienenevät E:n kasvaessa, jos oletamme, että tekninen muutos johtaa ainoastaan panoskertoimien pienenemiseen. Näin ollen,

$$(8) C_{yA}/C_{xA} < C_{yB}/C_{xB}.$$

⁸⁹ Johnson H.G.; 'the essence of direct foreign investment is a mechanism of the transmission to the 'host' country a 'package' of capital, managerial skill, and technical knowledge', the efficiency and welfare implications of the international corporations, teoksessa Kindleberger C.P. (toim.); *The international corporation*, MIT Press, 1970

Täten maalla A on suhteellinen etu hyödykkeen Y tuotannossa, kun taas maalla B etu on hyödykkeessä X. Maiden välisen kaupan perusta⁹⁰ määräytyy yksinomaan eroista suhteellisissa yrittäjäyysvarannoissa. Tämä erikoistapaus kuvaa kaupankäyntiä korkean teknologian tuotteissa teollistuneiden maiden välillä, joiden tuotannontekijävarannot ovat lähes identtiset⁹¹.

6.3 H-O-E-malli

'Puhdasta' yrittäjäyysvarantomallia voidaan muokata tuotannontekijävarantojen muutosten, ts. Heckscher-Ohlin-ehtojen mukaan.⁹² Oletetaan tuotannolle seuraavat H-O-ehdot;

$$(9) K_A/L_A > K_B/L_B$$

$$(10) w_A/r_A > w_B/r_B$$

$$(11) X_A = X_B, Y_A = Y_B$$

$$(12) C_{yA}/C_{xA} < C_{yB}/C_{xB}$$

Täten maalla A on suhteellinen etu hyödykkeen Y, ja vastaavasti maalla B hyödykkeen X tuotannossa. Tässä tapauksessa H-O-määräytyneellä mallilla on vahvistava vaikutus yrittäjäyysvarantomalliin (yhtälö 8). Aivan yhtä mahdollista on, että E-määräytyneen mallin vaikutus eliminoituisi joko osittain tai kokonaan H-O-mallin vaikutuksesta. Tällöin olisi kyseessä eliminoitumisvaikutus (swamping effect).

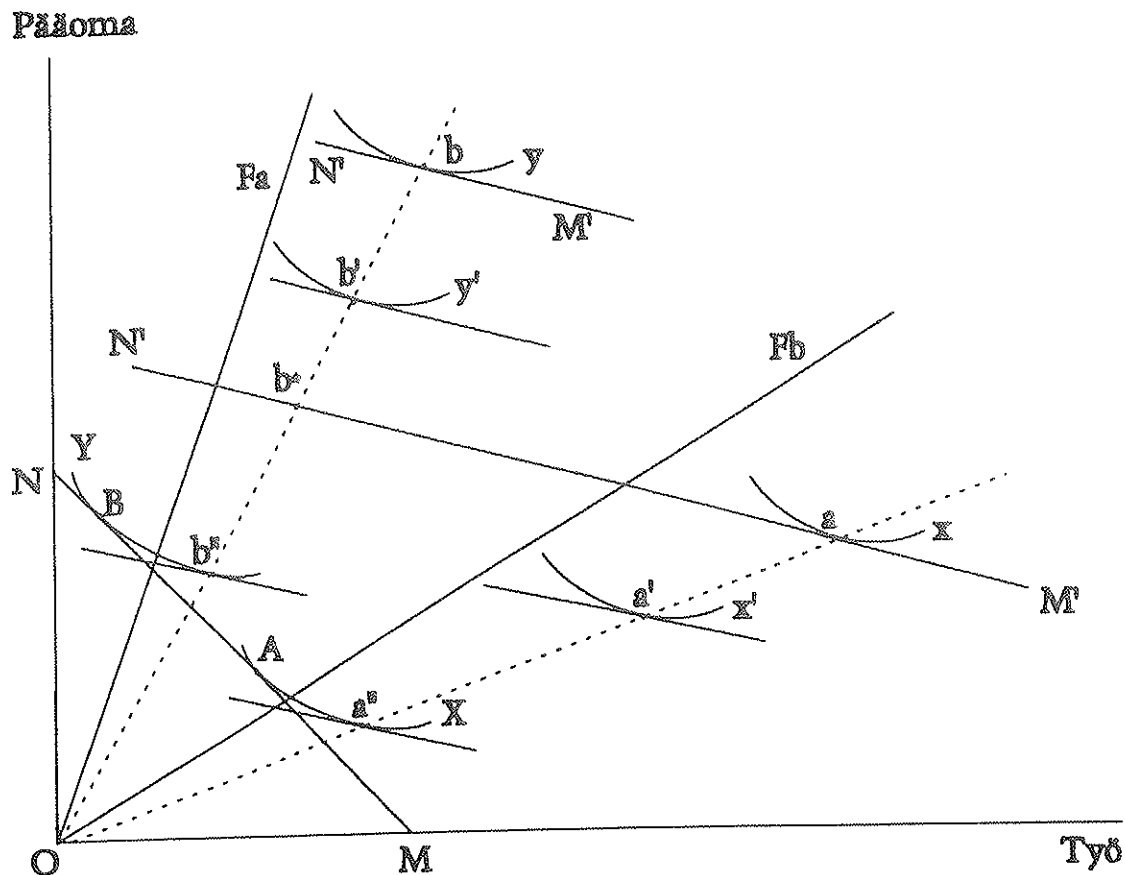
Mallien yhteisvaikutusta voidaan kuvata kuviolla 3, jossa hyödykkeille X ja Y on annettu isokvantit eli samatuotoskäyrät. Hyödykettä X valmistetaan työvoimaintensiivisesti, kun taas hyödykettä Y pääomaintensiivisesti. Maan A tuotannontekijöiden hintasuhde, w/r , on kuvattu suoralla MN. Maata A voidaan pitää teollisuusmaana, jossa pääomaa on suhteellisen runsaasti.

⁹⁰ Käsite *kaupan perusta maiden välillä* (*basis of trade*) kuvaa mallin kahden maan eroja tuotannontekijävarannoissa, jonka mukaan suhteelliset edut muodostuvat. Käsite olettaa kauppaa käyttävän maiden välillä välittömästi ja juuri niin paljon kuin niiden välillä on kaupan perustaa.

⁹¹ Kojima & Ozawa 1984, 2-3

⁹² Samanlaisen mallin on matemaattisesti esittänyt Jones R.W.; *The role of technology in the theory of international trade*, teoksessa Raymond Vernon (toim.); *The technology factor in international trade*, New York, National Bureau of Economic Research, Columbia University Press, ss. 73-92, 1970. Lähde; Kojima & Ozawa 1984, 3

Kuvio 3; Talouksien välisten suhteellisten etujen määräytyminen H-O-E-mallissa,
(Lähde; Kojima & Ozawa 1984, 4)

Hyödykkeen Y isokvantti tangeeraa suoraa pisteessä B, kun taas hyödykkeen X isokvantti pisteessä A. Yksikkökustannukset hyödykkeiden X ja Y tuottamisessa määräytyvät suoralta OM kun arvoidaan vaadittavaa työmäärää, ja vastaavasti suoralta ON, kun kyseessä on pääoman kustannukset. Koska maan A tuotannontekijöiden (K/L) suhde OF_2 sijaitsee pisteiden A ja B välillä, se tuottaa molempia hyödykkeitä vallitsevilla tuotannontekijöiden hintasuhteella.

Maan B, jota voimme pitää työvoimavaltaisena ja kehittymättömänä maana, tuotannontekijöiden hintasuhde on kuvattu suoralla $M'N'$. Vastaavasti hyödykkeiden X ja Y isokvantit tangeeraavat suoraa pisteissä a sekä b. Maan B A:ta kauempana origosta olevat isokvantit kuvaavat suhteellisesti tehottomampaa tuotantoa molempien hyödykkeiden kohdalla. Toisin sanoen teollinen taitotieto molemmilla teollisuudenaloilla on korkeampaa maassa A.

Lisäksi maan B isokvantti hyödykkeelle Y suhteessa maahan A on suhteellisesti kauempana origosta kuin hyödykkeelle X. Maa B on siis suhteellisesti tehottomampi hyödykkeen Y tuotannossa suhteessa hyödykkeeseen X.

Jos E-varantojen siirto vahvistaa H-O-ehtojen määrittämiä suhteellisia etuja maiden välillä, hyödykkeen X tuotanto tulee tehokkaammaksi maassa B. Tällöin hyödykkeen X isokvantti siirtyy kohti origoa a:sta a':uun. Mitä kauempana origosta isokvantti kullekin hyödykkeelle on, sitä tehottomampaa hyödykkeen tuottaminen on absoluuttisesti.

Ylläoleva tilanne voidaan kiteyttää;

$$(13) E_{xA} > E_{xB} \text{ ja } E_{yA} > E_{yB}, \text{ mutta}$$

$$(14) (E_x/E_y)_A < (E_x/E_y)_B.$$

Näin E-määräytyneen suhteellisen edun malli on, tässä erikoistapauksessa, vahvistunut H-O-määräytyneen mallin kautta, ts. vahvistusvaikutus jää voimaan. Jos maan B isokvantti hyödykkeelle Y kuitenkin jää pisteen b* alle (kuviossa 3), H-O-määräytynyt malli 'ylikuormittuu' sekä 'kääntyy' E-määräytyneen mallin vaikutuksesta. Tällöin maalle B muodostuu suhteellinen etu hyödykkeen Y tuottamisessa, eli E-tekijöiden eliminointivaikutuksen johdosta kauppa suuntautuu H-O-etujen vastaisesti.⁹³

6.4 Vastaavuus yritysten suhteellisten voittojen ja maiden suhteellisten etujen välillä

Kojiman yritys yhdistää mikrolähtöinen teoria suorista sijoituksista sekä perinteinen makropohjainen Heckscher-Ohlin-suhteellisten etujen teoria kiteytyy hänen luomaansa *vastaavuusperiaatteeseen* (correspondence principle). Periaatteen keskeisenä tavoitteena on osoittaa vastaavuus yrityksen suhteellisten kustannusten sekä suhteellisen tuottoasteen välillä sen valitessa tuotantopaikkaansa. Sen mukaan yrityksellä, jolla on suhteellista etua sijaintipaikassaan, on korkeampi suhteellinen tuottoaste (tuotto/myynti) kuin yrityksellä, jolla jolla sitä ei ole.

⁹³ Kojima & Ozawa 1984, 3-5

Vastaavuuden edellytyksenä on vapaa kansainvälinen kauppa sekä vääristymättömät markkinat⁹⁴. Tällöin yrityksen sijoituspäätöksen perustana oleva suhteellinen tuottoaste eri sijoituspäätösten välillä vastaa H-O-mallin määrittämiä suhteellisia kustannuksia.

Teoreettisesti uutta Kojiman luomassa vastaavuusperiaatteessa on se, että sen mukaan (täydellisten yritysten maailmassa) yritysten rationaalinen oman hyötynsä maksimointi on sopusoinnussa maiden vaihtelevien suhteellisten etujen kanssa, ts. yritysten toiminta ja intressit kuvaavat myös maiden välisiä suhteellisia etuja.

Oletetaan, että jokainen yritys toimii täyskustannushinnoittelun mukaan, ts. myy tuotteensa hinnalla keskimääräiskustannus plus tietty mark-up-voitto. Merkitään P:llä myyntihintaa, Q:lla myynnin määrää, mikä on yhtäsuuri tuotetun määrän kanssa, sekä PQ:lla kokonaistuottoja.

$$(1) \quad PQ = T$$

$$(2) \quad T = C + R$$

Tulot koostuvat kokonaiskustannuksista lisättynä kokonaistuotoilla, R. Näin voimme kirjoittaa yhtälön no (1) uudelleen;

$$(3) \quad P = T/Q = (R/Q)/(R/T) = \pi/r$$

, missä $\pi \equiv R/Q \equiv P-C/Q$, mikä osoittaa voiton myytyä yksikköä kohden, ja $r \equiv R/T = R/PQ = (P-C/Q)/P$, mikä osoittaa voiton suhteessa kokonaismyyntiin. Yhtälö (4) kuvaa kaikkia kotimaan hyödykkeitä

$$(4) \quad P_x/P_y = (\pi_x/r_x)/(\pi_y/r_y) = (\pi_x/\pi_y)/(r_x/r_y)$$

Sama suhde soveltuu myös vieraasen maahan, mitä merkitään heittomerkillä;

⁹⁴ Kojima 1978, 113

$$(5) P'_x/P'_y = (\pi'_x/\pi'_y)(r'_y/r'_x)$$

Oletetaan että kotimaalla on suhteellinen etu hyödykkeen Y tuotannossa seuraavasti;

$$(6) P_x/P_y > P'_x/P'_y$$

Näillä suhteellisten kustannusten (H-O) ehdoilla yhtälöistä (4) ja (5) seuraa

$$(7) (\pi_x/\pi_y)(r_y/r_x) > (\pi'_x/\pi'_y)(r'_y/r'_x)$$

Jos edelliseen lisätään oletus;

$$(8) \pi_x/\pi_y = \pi'_x/\pi'_y$$

Saadaan (9) $r_x/r_y < r'_x/r'_y$.

Niinkauan kuin yhtälö (8):n mukainen oletus on voimassa, suhteelliset kustannukset, kuten $P_x/P_y > P'_x/P'_y$, vastaavat suhteellisia tuottoja $r_x/r_y < r'_x/r'_y$ ⁹⁵.

Yrityksen sijoituspäätös perustuu Kojiman mukaan sijoituksesta odotettuihin tuottoihin. Periaatteen tarkoituksena on osoittaa, että maan suhteellisilla eduilla sekä suorien sijoitusten määräytymisellä on yhteys. Sen mukaan kotimaassaan suhteellisen edun puutteesta kärsivä teollisuudenala voi saavuttaa suhteellisesti korkeamman tuoton sijoittamalla tuotantoaan maahan, joka ei tästä puutteesta tällä teollisuudenalalla kärsi, kuin investoimalla pääomansa kotimaahansa. Maan suhteellinen tuottoaste on korkeampi teollisuudessa, jossa sillä on suhteellinen etu⁹⁶.

Vastaavuuden mukaisesti tehdyt suorat sijoitukset ovat luonteeltaan kauppaa luovia, sillä ne kasvattavat maiden keskinäisen kaupan perustaa. Jos suoran sijoituksen tekee joko monopolistisesta asemasta kotimarkkinoillaan nauttiva tai sijoituksen kautta siitä etuja nauttimaan pyrkivä yritys, johtaa sijoitus kaupan estoon.

⁹⁵ Kojima 1979, 113

⁹⁶ Kojima 1979, 109

6.5 Vastaavuusperiaatteen kohtaama kritiikki

Lee⁹⁷ erotti Kojiman luomassa vastaavuusperiaatteessa kolme erilaista heikkoutta. Yrityksen investointipäätös ei Leen mukaan ensinnäkään tapahdu suhteellisten tuottojen vaan keskenään verrattujen absoluuttisten tuottojen mukaan.

Oletetaan, että yritys tekee sijoituspäätöksensä kahden maan, koti- ja kohdemaan välillä. Merkitään x_d :llä sekä x_f :llä teollisuudesta x saatavia absoluuttisia tuottoasteita kotimaassa ja kohdemaassa. Vastaavasti y_d sekä y_f tarkoittavat teollisuuden y tuottoja maiden välillä. Merkitään muuttujien väliseksi yhteydeksi, jos kotimaalla on suhteellinen etu teollisuudessa y ;

$$x_f/y_f > x_d/y_d.$$

Yhtälön mukaan teollisuudessa y toimivat yritykset investoivat kotimaassa, kun taas x -teollisuuden yritykset tekevät suoran sijoituksen.

Oletetaan esimerkin yhtälön arvoiksi $x_f=12,5\%$, $y_f=5\%$, sekä $x_d=y_d=10\%$. Vastaavuusperiaatteen mukaan teollisuuden y yritykset investoivat kotimaahan, kun taas x -teollisuuden yritykset sijoittavat tuotantonsa ulkomaille. Jos muuttujien arvoja muutetaan vaikkapa niin, että $x_f=6\%$, $y_f=2,5\%$ sekä $x_d=y_d=10\%$, ei vastaavuusperiaate pidäkään enää paikkaansa. Tässä tapauksessa tuottoaste on sama kuin ensimmäisessä esimerkissä, mutta kummankaan teollisuudenalan yritykset eivät sijoita ulkomaille, sillä ne saavat kotimaassaan korkeamman absoluuttisen tuottoasteen kuin ulkomailta⁹⁸.

Toinen vastaavuusperiaatteen ongelma on, että se rajoittuu staattiseen kansainvälisen kaupan teoriaan. Toimiakseen teoria vaatii täydellisiä markkinoita sekä H-O-teorian

⁹⁷ Lee 1990a, 64

⁹⁸ Lee 1990a, 64

oletusten sopivuuden reaali maailmaan. Kolmanneksi vastaavuusperiaate olettaa suorien sijoitusten määräytymisen bilateraaliseksi. Periaatteen mukaan kaksi maata omaavat toisistaan erottuvat suhteelliset edut. Tällöin suorien sijoitusten alkuperä ei jää vain toisen maan yksinoikeudeksi, vaan molemmat maat sijoittavat toisen suhteellisesta edusta nauttivaan teollisuuteen. Oletus suorien sijoitusten symmetrisestä suhteesta toisiinsa on Leen mukaan epärealistinen. Käyttäytyessään rationaalisesti yritykset tekevät sijoituspäätöksensä absoluuttisten tuotto-odotusten, eivät suhteellisten tuottojen perusteella⁹⁹.

Kysymys siitä, ovatko yritysten sijoittumispäätöksen kannalta ratkaisevia suhteelliset vai absoluuttiset tuotto-odotukset, on empiiristen tutkimusten ongelma.

Myöskään Geroski¹⁰⁰ ei näe tyydyttävänä Kojiman selitystä, sillä se on sisäisesti ristiriitainen ja ilman empiiristä vahvistusta. Hänen mukaansa oletus yhtäläisestä mark-up-hinnoittelusta maiden välillä on vain erikoistapaus. Lisäksi Kojiman oletamat positiiviset mark-up-hinnoittelut ovat ristiriidassa periaatteen alkuoletuksena olevan täydellisen kilpailun kanssa.

Kojima itsekkin myöntää esityksensä puutteellisuuden. Sen selkeä esittäminen vaatii hänen mukaansa kuitenkin perinteisen staattisen kansainvälisen työnjaon teorian muokkaamisen niin, että yrittäjä ja voitot tulevat selkeämmin esille¹⁰¹.

⁹⁹ Lee 1990a, 64

¹⁰⁰ Geroski 1979, 163

¹⁰¹ Kojima 1982, 5

7. Hyvinvointi- ja rakennemuutosvaikutusten arvioinnista H-O-E-mallissa

H-O-E-mallin pohjalle voidaan rakentaa käsitteellinen kehikko suorien sijoitusten hyvinvointi- ja rakennemuutosvaikutusten arvioimiselle sekä dynaamiselle suhteelliselle edulle. Kriteerinä suorien sijoitusten hyvinvointivaikutusten mittaamiselle on kaupan volyyymi¹⁰² talouksien kesken¹⁰³. Tällöin on mahdollista ottaa yksittäistä kansantaloutta laajempi näkökulma- globaalin hyvinvoinnin maksimoiminen.

Mallin tavoite on maailman tuotantomahdollisuuksien käyrän siirtyminen ulospäin. Mallissa näkökulma siirtyy H-O-mallin 'ainoastaan kauppa' hyvinvoinnista kaupan ja suorien sijoitusten komplementaariseen yhteistoimintaan.

7.1 Kauppaa luovat ja kauppaa estävät suorat sijoitukset

Suorista sijoituksista, jotka on tehty niin että ne laajentavat perustaa kaupankäynnille sijoittajamaan ja kohdemaan välillä, Kojima on luonut eri teksteissään useita eri termin versioita.¹⁰⁴ Ensimmäisissä tämän tutkimuksen piiriin kuuluvissa teksteissään hän keskittyi termeihin 'Japanese-type-' ja 'American-type DFI'. Tällä jyrkästi yksinkertaistavalla ja normatiivispainotteisella terminologiallaan hän sai ehkä enemmän väärinkäsityksiä kuin ymmärtämystä osakseen. Luodessaan käsitteet Kojima näytti tarkoittavan käsitteet yleisnimityksiksi kuvaamaan sitä, millainen on tyypillinen japanilainen tai yhdysvaltalainen suora sijoitus. Myöhemmin hän määritteli ne täysin

¹⁰² Gray (1985, 127) formalisoi Kojiman ja Ozawan käyttämän hyvinvointikriteerin: $\sum_i \Delta Y_i + \sum_j \Delta G_j < 0$, missä Y_i on maan i kansantulo ja G_j on kansainvälisestä kaupasta maalle koitua hyöty hyödykkeessä j . Kojima ja Ozawa olettavat että suora sijoitus ei pienennä sijoittajamaan hyvinvointia.

¹⁰³ Kojima & Ozawa 1985, 140

¹⁰⁴ Näitä ovat mm. Japanese type > American type, trade oriented > anti-trade oriented, trade biased > anti-trade biased. Japanilaistyyllisestä sijoituksesta hän käytti lisäksi nimitystä trade creating, jonka suomennosta itse käytän. Amerikkalaistyyllisestä sijoituksesta on myös Kojiman teksteissä versiot MNC type DFI sekä oligopolistic DFI.

abstrakteiksi käsitteiksi.

Tässä tutkielmassa käytän termejä kauppaa luova ja kauppaa estävä suora sijoitus, sillä ne osoittavat selkeimmin sijoituksen teoreettisen luonteen¹⁰⁵.

Kojiman¹⁰⁶ mukaan käsite kauppaa luova suora sijoitus on dynaaminen käsite, joka sisältää tietynlaisen suoran sijoituksen mukanaan mahdollistaman kaupankäynnin lisäyksen (keski)pitkällä aikavälillä. Tällaisia ovat *suorat sijoitukset, jotka johtavat (kohde) maan tuotantomahdollisuuksien käyrän siirtymiseen origosta pois päin, sekä samanaikaisen lisäykseen sen hyödykkeen tuotannossa, minkä tuottamisessa maalla on suhteellinen etu suhteessa investoijamaahan*. Käsite olettaa kansainvälisen hintatason olevan annetun, sekä pysyvien tariffien ja muiden protektionististen kaupan esteiden poissaolon.

Kauppaa luovat suorat sijoitukset Kojima jakoi kahteen luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat ulkoiset sijoitukset, jotka suuntautuvat teollisuudenaloille, joilla jo on olemassa suhteellinen etu. Toiseen kuuluvat sijoitukset nuorille teollisuudenaloille, joilla kohdemaata tulevaisuudessa tulee mahdollisesti saavuttamaan suhteellisen edun sijoittajamaahan nähden. Suorat sijoitukset kehittyneistä talouksista kehittymättömiin kuuluvat usein jälkimmäiseen luokkaan.

Oletetaan jälleen sivun 48 kuvion 3 mukainen tilanne. Maan A yrityksillä on absoluuttinen etu E-varannoissaan molemmissa hyödykkeissä X ja Y suhteessa maahan B. Näin maan A yritykset siirtävät E-varantojaan maahan B. Äärimmäisessä tapauksessa maiden välillä tapahtuu täydellinen E-varantojen taseaus siirtoprosessin tuloksena. Tässä tapauksessa maan B isokvantit molempien hyödykkeiden kohdalla siirtyisivät sisään päin, kunnes ne vastaisivat maan A isokvantteja (a'' ja b''). E-panosten siirto lisää maan B suhteellisen edun puutteesta kärsivän hyödykkeen Y tuotantoa enemmän kuin hyödykkeen X tuotantoa, jossa maalla on suhteellinen etu. Seurauksena on

¹⁰⁵ Termit 'kauppaa luova' sekä 'kauppaa substituiva' loi Leen (1984,26) mukaan Purvis (1972). Purvisin ansio Kojimaan nähden ei mielestäni ollut niinkään uusien termien luominen, kuin pääoman liikkuvuuden ja tavaraviennin välisen komplementaarisuuden tutkiminen Heckscher-Ohlin-mallissa. Kojima esittää komplementaarisuuden mallinsa avulla selkeämmin kuin Purvis.

¹⁰⁶ Kojima 1985a, 29

kaupankäynnin perustan pieneneminen, minkä tähden kyseistä sijoitustapaa voidaan kutsua *kauppaa estäväksi*¹⁰⁷.

Kauppaa estävä suora sijoitus pienentää näin maiden suhteellisten etujen luomia mahdollisuuksia keskinäiselle kaupalle. Tällaisen täydellisen E-panosten tasauksen ollessa kyseessä maiden välinen kauppa määräytyy tuotannontekijäsuhteiden perusteella, puhtaasti H-O-mallin mukaisesti¹⁰⁸.

Ei ole kuitenkaan realistista olettaa, että E-varantojen taseus maiden välillä tapahtuisi täydellisesti. Ensinnäkään maan B omaksumiskapasiteetti¹⁰⁹ ei liene riittävä tuotannon tehokkaaseen käynnistämiseen, ainakaan hyödykkeen Y tuotannossa. Tämä johtuu siitä, että maalla on juuri tämän hyödykkeen tuotannossa huomattavasti suurempi taitotiedon kuilu (knowledge gap) maahan A verrattuna kuin hyödykkeessä X.

Maan A ylikansalliset yritykset voivat tosin perustaa maahan B hyödykkeen Y tuotantoa tariffisäännösten suojassa, mutta nämä tuotantolaitokset jäävät erillisalueiksi maan talouteen ilman tehokasta taitotiedon siirtoa ympäröivälle alueelle¹¹⁰. Tällöin maan B isokvantti hyödykkeessä Y ei siirry kohti origoa yllä mainitulla tavalla. Lisäksi maan alkuperäinen tuotanto kärsii tehokkaampien ylikansallisten yritysten tulosta.

Maan B yritykset pystyvät paremmin omaksumaan taitotietoa työvoimavaltaisen hyödykkeen X tuotannosta, koska tässä hyödykkeessä maalla on pienempi taitotiedon kuilu sekä suhteellista etua suhteessa maahan A. Maalle B on näin edullista saada suoria sijoituksia teollisuuteen, jossa sillä on pieni taitotiedon kuilu maahan A verrattuna, koska siinä hyödykkeessä sen valmius omaksua taitotietoa on korkea.

Kun maan B suhteellisesta edusta nauttivaan työvoimavaltaiseen teollisuuteen tulee

¹⁰⁷ Kojiman termein 'anti-trade-biased' (Kojima & Ozawa 1984, 5). Rugman (1980, 373) tulkitsee Kojiman termin kauppaa substituiva luonteeltaan kauppaa tuhoavaksi, ja ehdottaa termiksi 'kauppaa korvaava'. Ehdotettu termi kuvastaa Rugmanin mukaan paremmin suoria sijoituksia, joiden motiivina ensisijaisesti on kaupan esteiden, kuten esim. tullien, kiertäminen.

¹⁰⁸ Kojima & Ozawa 1984, 5

¹⁰⁹ Kojiman termein 'absorptive or learning capacity' (Kojima & Ozawa 1984, 5)

¹¹⁰ Kojima & Ozawa 1984, 5

suora sijoitus, maan isokvantti hyödykkeessä X siirtyy kohti origoa esimerkiksi x :stä x' :uun. Tällöin tuotannon tehokkuus kasvaa. Samalla isokvantti hyödykkeelle Y siirtyy ainoastaan vähän, esimerkiksi y :stä y' :uun kuviossa 3. Tehokkuuden kasvu on huomattavasti korkeampi hyödykkeessä X kuin hyödykkeessä Y, jolloin E-määräytyneen suhteellisen edun mallin vaikutus voimistuu.

Tämäntyyppinen yritysvarantojen E siirtoprosessi maiden välillä vahvistaa maiden H-O-määräytyneitä suhteellisia etuja. Nettovaikutus on kaupankäynnin mahdollisuuksien laajentuminen, jolloin suorat sijoitukset ja kansainvälinen kauppa ovat komplementaarisia toisiinsa nähden. Sijoitusta kutsutaan *kauppaa luovaksi*¹¹¹ suoraksi sijoitukseksi¹¹².

Kaupan laajenemisen sekä hyvinvointivaikutusten kannalta vielä suotavampi on tilanne jossa maan A yritykset tekevät suoran sijoituksen ainoastaan hyödykettä X tuottavaan teollisuuteen maassa B. Sen seurauksena maa B pystyy lisäämään tehokkuuttaan sekä laajentamaan kaupan perustaansa maksimiinsa. Tällöin on kyse *täydellisesti kauppaa luovasta* suorasta sijoituksesta¹¹³, jolloin kauppa ja suorat sijoitukset ovat täydellisiä komplementteja suhteessa toisiinsa. Tapaus vastaa myös *first-best* tilannetta, jolloin globaali hyvinvointi maksimoituu. Sen edellytyksenä on kansainvälisesti vapaa kauppa.

7.2 Suoran sijoituksen hyvinvointivaikutukset

Kojima perustaa suorien sijoitusten hyvinvointivaikutusten arvioimisen kahteen perusteoreemaan, jotka osoittavat edellytykset globaalien hyvinvoinnin maksimoimiselle. Ensimmäisen teoreeman mukaan sijoituksen vaikutukset *kansainväliseen kauppaan* on kriteerinä hyvinvointivaikutusten arvioimiselle. Teoreema keskittyy hyvinvoinnin lisäykseen jo olemassaolevalla tuotantomahdollisuuksien käyrällä.

¹¹¹ Kojiman termien 'pro-trade-biased', (Kojima & Ozawa 1984, 6)

¹¹² Kojima & Ozawa 1984, 6

¹¹³ Kojiman termien 'ultra-pro-trade-biased' (Kojima & Ozawa 1984, 6)

Teoreema 1: Taloudet hyötyvät kaupankäynnistä ja maksimoivat taloudellista hyvinvointiaan, kun ne vievät suhteellisesta edusta nauttivaa hyödykkeitä ja tuovat maassaan sen puutteesta kärsiviä tuotteita.

Toinen teoreema pyrkii luomaan edellytykset tuotantomahdollisuuksien käyrän siirtymiselle origosta ulospäin 'oikeanlaisten' suorien sijoitusten avulla.

Teoreema 2: Taloudet hyötyvät vielä enemmän lisääntyneestä kaupasta, kun monikansalliset yritykset vievät yrittäjäyysvarantoja kotimaan suhteellisen edun puutteesta kärsiviltä teollisuudenaloilta parantaakseen vieraan maan suhteellisesta edusta nauttivan teollisuuden tehokkuutta.

Hood & Young¹¹⁴ ovat erottaneet kolme perusoletusta suorien sijoitusten hyvinvointivaikutusten arvioimiseksi. Ensimmäistä he kutsuvat *klassiseksi oletukseksi*, jonka mukaan tehdyn sijoituksen oletetaan sijoituksen suuruisena sekä lisäävän kohdemaan pääomavarantoa että pienentävän sijoittajamaan pääomakantaa. Toista näkökulmaa kutsutaan *käänteiseksi klassiseksi oletukseksi*. Sen mukaan suora sijoitus lisää kohdemaan pääomakantaa, ollen substituuttina maan kotimaisille investoinneille, muttei pienennä sijoittajamaan pääomakantaa. Tällöin on kyse puolustuksellisesta suorasta sijoituksesta, jonka tarkoitus on ohittaa mahdolliset kaupan esteet maiden välillä.

Toisin kuin kahdessa edellisessä oletuksessa, *anti-klassisen oletuksen* mukaan suora sijoitus lisää aina pääomanmuodostusta maailmassa. Oletuksen mukaan sijoittajamaan investoinnit omaan maahansa eivät sijoituksen myötä pienene. Myös kohdemaan pääomanmuodostus kasvaa. Edellytykset anti-klassiselle sijoitukselle ovat, kun suoran sijoituksen tekee monikansallinen yritys paikallisten yritysten ollessa kyvyttömiä investointeihin.

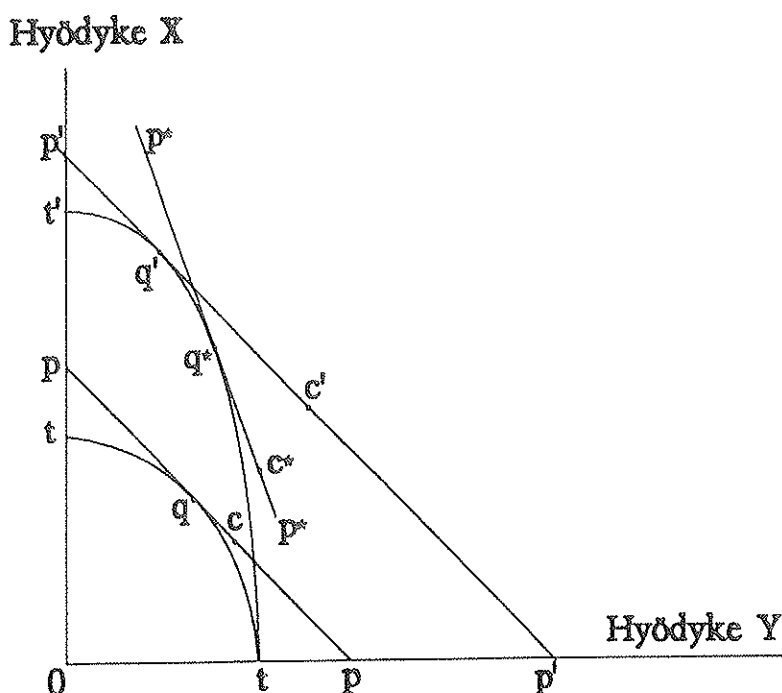
Kojiman esittämä kriteeri hyvinvointivaikutusten arvioimiselle on *kaupan määrä* talouksien kesken, ei pääomanmuodostus. Näin Kojiman ja toisaalta Hood & Youngin esittämät kriteerit eivät ole yhteismitallisia. Kojiman mukaan on mahdollista, että vaikka pääoma kohdemaassa lisääntyisikin, sen hyvinvointi saattaa keskinäisen

¹¹⁴ Hood & Young 1979, 312

kaupan pienenemisen johdosta laskea. Suurimman kasvun hyvinvoinnissa suora sijoitus saa aikaan silloin, kun se toimii komplementtina kauppaan nähden, ts. silloin, kun suoralla sijoituksella vahvistetaan eri talouksille ominaisia suhteellisia etuja. Sijoittajamaan hyvinvointi ei Kojiman mukaan pienene sijoituksen johdosta, mikä on ainakin lyhyellä tähtämellä epärealistinen oletus.

Täydellisesti kauppaa luovan suoran sijoituksen vaikutusta kohtamaan talouteen havainnollistetaan kuviolla 4. Maan B tuotantomahdollisuuksien käyrää kuvaa käyrä tt . Käyrällä ovat maan tuotantopiste q sekä kulutuspiste c , jotka määräytyvät kansainvälisen hintasuhteen (pp) mukaan. Maalla on suhteellinen etu hyödykkeessä X ja edun puute hyödykkeessä Y. Maan B tuotantomahdollisuuksien käyrä siirtyy oikealle käyräksi tt' , kun maan A yritykset tekevät sen X-teollisuuden suoran sijoituksen. Uudet tuotanto-, ja kulutuspisteet q' ja c' seuraavat kaupan mahdollisuuksien ja näin käydyn kaupan laajenemisesta. Pisteiden $q-c$, $q'-c'$ välinen matka hintasuoralla kuvaa maiden välistä kaupan perustaa. Täydellisen kilpailun oletuksen vuoksi tuotannon laajeneminen ei vaikuta maailmanmarkkinahintaan, jolloin hintasuoran kulmakerroin ei muutu ($p'p'$).

Kuvio 4; Kehittymättömän maan B hyvinvointivaikutus kauppaa luovan sijoituksen tapauksessa (Lähde: Kojima & Ozawa 1984, 7)

Maan B hyvinvoinnin parannus voidaan jakaa kahteen osaan; tehokkuuden kasvuvaikutukseen sekä kaupan kasvuun. Tehokkuuden lisäämistä voidaan graafisesti arvioida tuotantopisteiden q ja q' avulla. Kauppavaikutusta voidaan vastaavasti arvioida tuotantopisteen q' ja kulutuspuolelta c' kautta kulkevien indifferenssikäyrien avulla. Vaikutukset ovat kauppaa luovassa tilanteessa komplementteja, kun taas kauppaa estävässä tilanteessa ne ovat substituutteja toistensa kanssa¹¹⁵.

Tässä yhteydessä tehokkuusvaikutus tulee ymmärtää pikemminkin *sopeuttavana tehokkuutena* kuin *allokatiivisena tehokkuutena*.¹¹⁶ Erona käsitteille on, että allokatiivinen tehokkuus tarkastelee resurssien jakautumista talouden sisällä, kun taas sopeuttava tehokkuus keskittyy talouksien rakenteiden sopeutumiseen suhteellisen edun periaatteen mukaisesti¹¹⁷. Kojiman ja Ozawan käyttämä tehokkuuskäsite kuvaa lähinnä teknologian kasaantumista siinä teollisuudessa, jossa sillä on suhteellinen etu. Yrityksen näkökulmasta se olettaa, että yrityksen tuotanto on tehokasta, jos sen sijainti on juuri sille teollisuudelle edullinen.

Kuviossa 4 kasvanut tehokkuus sekä hyödykkeen X lisääntynyt tuotanto saattavat alentaa hyödykkeen kotimaista hintaa, mitä kuvataan suoralla p^*p^* . Tässä tilanteessa on bhagwatilainen köyhdyttävä kasvu¹¹⁸ mahdollista muttei todennäköistä, sillä monikansallinen yritys tuskin tuottaa liikakysyntää seurauksella, että valmistavansa tuotteen maailmanmarkkinahinta laskee. Monikansallinen yritys pystyy markkinoita sisäistäessään vaikuttamaan myös maan vaihtotaseen epätasapainoon yhtiön sisäisillä järjestelyillä. Monikansallinen yritys on tällöin ennemminkin pelote köyhdyttävää kasvua vastaan kuin sen aikaansaaja.¹¹⁹

¹¹⁵ Kojima & Ozawa 1984, 6

¹¹⁶ Kojima ja Ozawa käyttävät Robin Marrisin ja Dennis C. Muellerin (The corporation, competition, and the invisible hand, *The Journal of Economic Literature*, 18 (1), ss. 32-63) toisessa kontekstissa käyttämää erottelua allokatiivisen, mukautumis- ja X-tehokkuuden välillä. Lähde; Kojima & Ozawa 1985, 138

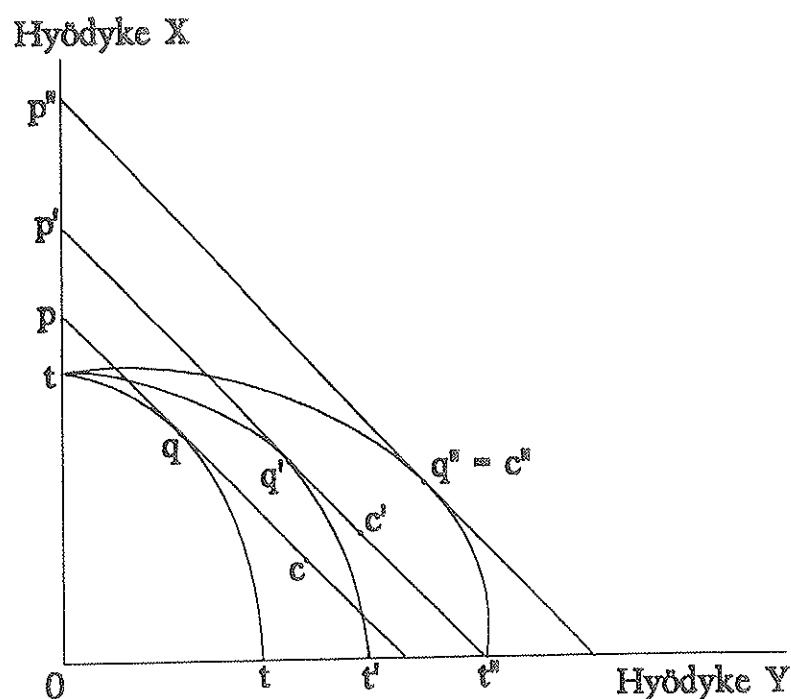
¹¹⁷ Kojima & Ozawa 1985, 138

¹¹⁸ J.N. Bhagwati, Immiserizing growth: a geometrical note, *A Review of Economic Studies*, 25, ss. 201-205, 1958

¹¹⁹ Kojima & Ozawa 1984, 7. Monikansallisen yrityksen roolia tarkastellaan positiivisena, kehitystä ja tasapainoa ylläpitävänä toimijana. Yhtä mahdollista on, että yritys sisäisillä 'transfer pricing'-menettelyillä saa kehitysmaalle huomattavia vaihtotaseen ali- tai ylijäämiä.

Vastakkainen, *täydellisesti kauppaa estävä* sijoitus tapahtuu, kun maa A siirtää E-varantojaan ainoastaan hyödykkeen Y tuotantoon, missä maalla B ei ollut suhteellista etua. Tätä kuvataan kuviolla 5. Maan B alkuperäinen tuotantomahdollisuuksien käyrä on tt , tuotantopiste q sekä kulutuspiste c . E-varantojen lisääntyminen hyödykkeen Y tuotannossa siirtää maan B tuotantomahdollisuuksien käyrää oikealle, jolloin pisteet q ja c lähenevät toisiaan hintasuoralla. Jos yritysvarannot tasoittuvat täydellisesti maiden välillä, eivät maat enää käy kauppaa keskenään. Tällöin sekä uusi kulutuspiste c'' että uusi tuotantopiste q'' ovat samat.

Kuvio 5; Kehittymättömän maan B hyvinvointivaikutus kauppaa estävän suoran sijoituksen tilanteessa (Lähde: Kojima & Ozawa 1984, 7)

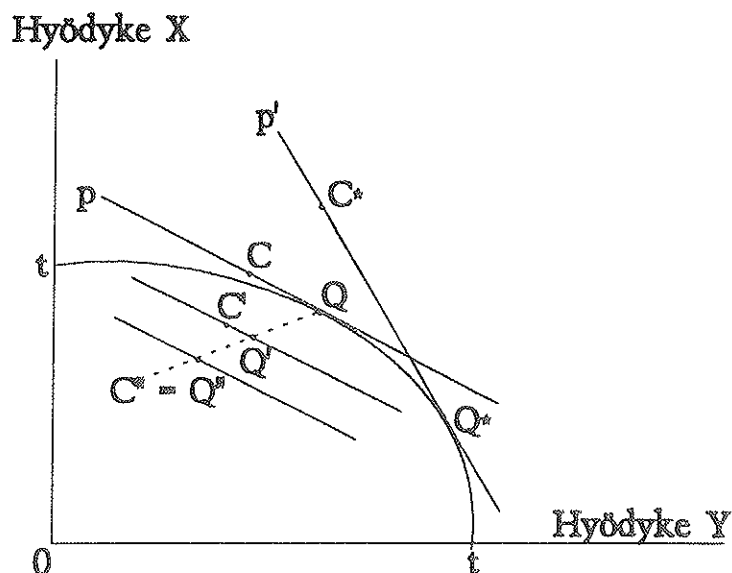

Suoran sijoituksen vaikutuksesta maan B tuotantomahdollisuuksien käyrä siirtyy oikealle, mutta vähemmän kuin kauppaa luovan sijoituksen tapauksessa. Tähän on kaksi syytä. Ensinnäkin kaupan perustan eliminoituessa maiden väliltä maan B hyvinvoinnin lisäykseksi jää ainoastaan tehokkuusvaikutus. Tässä tapauksessa kauppavaikutus ja tehokkuusvaikutus ovat substituutteja. Toisekseen 'liian' kehittyneen teknologian kerrannaisvaikutukset jäävät vähäisiksi.

Monikansallinen yritys voi sijoittaa yliverstaista tuotantoteknologiaa kehitysmaahan joko tukipalkkioiden tai tullimuurien suojaamana. Tässä tilanteessa maa B voi väärällä politiikallaan joutua johnsonilaiseen kurjistavaan protektionismiin¹²⁰. Tällöin negatiivinen kauppavaikutus sekä tullien väärinastamat maailmanmarkkinahinnat eliminoivat kasvaneen tehokkuuden vaikutuksen.¹²¹

Vastakkaiset tilanteet, täydellisesti kauppaa luova ja sitä täydellisesti estävä, voidaan kuvata myös sijoittajamaan (maa A) näkökulmasta kuviossa 6. Maan tuotantomahdollisuuksien käyrää kuvataan käyrällä tt , sekä alkuperäisiä tuotanto- ja kulutuspisteitä Q :lla ja C :llä. E-varantojen julkishyödykeluonteen vuoksi niiden siirto ei vaikuta maan A tuotantomahdollisuuksien käyrään.¹²² Täydellisesti kauppaa luovan suoran sijoituksen tapauksessa uusi tuotantopiste kuviossa on Q^* ja kulutuspiste C^* . Seurauksena tapahtuu hyvinvoinnin kasvu sekä tehokkuusvaikutuksen että myönteisen kauppavaikutuksen johdosta.¹²³

Kuvio 6; Kehittyneen maan A hyvinvointivaikutukset kauppaa luovan ja kauppaa estävän suoran sijoituksen tilanteessa (Lähde: Kojima & Ozawa 1984, 9)

¹²⁰ H.G. Johnson, The possibility of income losses from increased efficiency of factor accumulation in the presence of tariffs, *Economic Journal*, 77, ss. 151-154, 1967

¹²¹ Kojima & Ozawa 1984, 8

¹²² Jos E-varannot ymmärrettäisiin yritysspesifeiksi kilpailuetuja tuovaksi tuotantoteknikaksi, saisi suora sijoitus aikaan sijoittajamaan tuotantomahdollisuuksien käyrän siirtymisen kohti origoa ja näin sen hyvinvoinnin laskun.

¹²³ Kojima & Ozawa 1984, 7-8

Kauppaa estävän sijoituksen tilanteessa maan A hyvinvointi laskee kaupankäynnin estymisen sekä mahdollisen Y-teollisuuden työttömyysvaikutuksen johdosta. Työttömyys kasvaa, sillä suhteellisten etujen vastaisesti tehty suora sijoitus korvaa vientiä. Tällöin tuotantopiste kuviossa 6 siirtyy Q' :uun tai jopa Q'' :uun. Pisteessä Q'' kaupan pohja on täydellisesti eliminoitunut, jolloin se vastaa myös kulutuspiikettä C'' .

7.3 Suoran sijoituksen rakennemuutosvaikutukset

Alan kirjallisuus ei ole juurikaan kiinnittänyt huomiota suorien sijoitusten ja talouden rakennemuutoksen väliseen yhteyteen. Osasyynä tähän on teoriakenttää hallitseva mikroteoreettinen näkökulma, joka ei ole kiinnostunut makrotaloudellisista asioista. Myös kirjallisuus joka käsittelee kansainvälistä kauppaa ja sen vaikutusta rakennemuutokseen, on unohtanut suorien sijoitusten vaikutuksen.¹²⁴

Kojima kehitti kolmannen teoreeman, jolla edellisen luvun käsitteet laajenisivat kattamaan myös maan teollista rakennemuutosta sekä dynaamista suhteellista etua.¹²⁵ Teoreeman mukainen rakennemuutos vahvistaa sekä sijoittajamaan että kohdemaan suhteellisia etuja ja niiden kehitystä samanaikaisesti.

Teoreema 3: Yrittäjyysvarantojen siirtoprosessi maasta toiseen maiden suhteellisia etuja vahvistavasti voimistuu, kun kotimaat pystyvät luomaan uusia hyödykkeitä tai teollisuutta, joissa ne ovat kykeneviä säilyttämään suhteellisen etunsa ja täysin hyödyntämään taloudelliset resurssit, jotka ovat vapautuneet sen suhteellisen edun puutteesta kärsiviltä teollisuudenaloilta.

Jos yrittäjyysvarantojen siirtoprosessi maasta toiseen tapahtuu suhteellisen edun periaatteen mukaisesti, sekä sijoittajamaan että kohdemaan tuotantomahdollisuuskäyrät siirtyvät origosta ulospäin. Käyrät siirtyvät toisiinsa nähden kuitenkin eri suuntiin, jolloin maiden tuotannon rajatransformaatioasteet erkanevat toisistaan. Näin keskinäisen kaupan perusta kasvaa. Tällöin on kyse suorien sijoitusten aikaansaamas-

¹²⁴ Lee 1990b, 2

¹²⁵ Kojima & Ozawa 1985, 138-139

ta *sopeuttavasta tehokkuudesta* maiden välillä. Kauppaa luova sijoitus siirtää myös globaalia tuotantomahdollisuuksien (feasibility) käyrää origosta ulospäin.

Jos maan rakenteet ovat liian jäykkiä rakennemuutokseen, se suojelee teollisuudenalojaan tuonnilta tai luo insentiivejä ulkomaisille yrityksille kauppaa estäviin suoriin sijoituksiin esim. työllisyyden hoitoa varten.¹²⁶ Tällöin yksittäisen talouden pyrkimys *allokatiiviseen tehokkuuteen* on ristiriidassa globaalin *sopeutuvan tehokkuuden* kanssa, jota teoreema 3 kuvaa.

¹²⁶ Kojima & Ozawa 1985, 139

8. Lopuksi

Japanilaisten suorien sijoitusten 'epätavallisuus' 1960- ja -70-luvuilla on saanut huomattavan määrän kiinnostusta osakseen. Ehkä siteeratuin ja kiistellyin hahmo japanilaisen sijoitustyypin selittäjänä on ollut Kiyoshi Kojima. Hän on saanut kommentteja osakseen sekä Kojima-hypoteesin että suorien sijoitusten teoriansa tiimoilta.

Kojima-hypoteesi perustuu hänen havaintoihinsa japanilaisista suorista sijoituksista 1960- ja 1970-luvuilla. Hypoteesin muotoiluun vaikutti selkeästi sen aikaisen Japanin talouden rakenne ja toiminta. Myöhempi tutkimus japanilaisista ulkoisista investoinneista antaa ymmärtää, että tyypillinen japanilainen suoran sijoituksen malli on muuttunut. Kojima-hypoteesi tulisikin nähdä tässä historiallisessa perspektiivissä.

Tähänastinen Kojima-hypoteesia tutkiva empiirinen kirjallisuus ei anna selkeää kuvaa Kojiman huomioiden oikeellisuudesta. Näyttää siltä, että hypoteesillä on jonkinlaista selitysvoimaa japanilaisiin sijoituksiin motivoineissa tekijöissä juuri 1960- ja 70-luvuilla Japanin lähialueille, muttei kaukaisemmassa kulttuuripiirissä eikä seuraavalla vuosikymmenellä.

Talousteorian alalla Kojiman ansiota on H-O-E-mallin sekä suorien sijoitusten hyvinvointivaikutusten arvioimisen kehittäminen. H-O-E-malli on teoria suorille sijoituksille tarkoituksenaan muodostaa komplementaarinen näkökulma mikroteoreettisille malleille. Mallin pohjana on käytetty kansainvälisen kaupan Heckscher-Ohlin teoriaa, jota on muokattu teknologista tuotannontekijää kuvaavalla yrittäjäysvarantotekijällä E.

H-O-E-mallin pohjalta voidaan arvioida suorien sijoitusten hyvinvointivaikutuksia niiden kauppavaikutusten perusteella. Suorat sijoitukset Kojima jakoi kahteen peruskategoriaan, kauppaa luoviin ja kauppaa estäviin. Kauppaa luovat suorat sijoitukset kasvattavat kaupan perustaa, ts. vahvistavat H-O-E-mallin määrittämiä suhteellisia etuja maiden välillä. Kauppaa estävät suorat sijoitukset eivät ota huomioon maiden suhteellisia etuja.

Kojiman lähestymistavalla on eräitä kiistämättömiä etuja. Näistä eräs on yleisimpien länsimaissa käytettyjen suorien sijoitusten teorioiden peruslähtökohdan osoittaminen Japanin aineistoon soveltumattomaksi, s.e. markkinaepätäydellisyydet sekä monopoli-voitot eivät välttämättä selitä kaikkia suorja sijoituksia, vaan yrityksillä voi olla myös näistä tekijöistä riippumaton insentiivi investoida ulkomaille.

Kojiman lähestymistapa näyttää soveltuvan parhaimmin sellaisten maiden, joilla on suuret tuotannontekijävarantoerot, välisten suorien sijoitusten ja kaupan selittämiseen. Tämä asettaa Kojiman teorialle selviä sovellusrajoitteita maailmassa, jossa suurin osa maailmankaupasta sekä sijoituksista käydään teollistuneiden maiden kesken ristikkäiskauppana. Karkeasti yksinkertaistaen Kojiman lähestymistapaa voidaan kuvata North-to-South-malliksi, kun taas monet yrityksen talousteorioihin perustuvat teoriat soveltuvat parhaimmin North-to-North-suorien sijoitusten selittäjiksi.

Japanilaiskoulukunnan esittämä kritiikki 'länsimaisia' suorien sijoitusten teorioita kohtaan on edelleen oikeutettu: on olemassa erilaisia suorien sijoitusten suoritus-tapoja, jotka tarvitsevat omanlaisensa selitysmallit ymmärtääksemme riittävästi niiden luonnetta ja motivoivia tekijöitä.

Merkittävä ansio Kojiman teoretisoinnissa on kaupan ja teknologiaviennin komple-mentaarisuuden ehtojen omaperäinen osoittaminen H-O-mallissa. Täydellisesti kauppaa luovat suorat sijoitukset ovat komplementteja kauppaan nähden, kun taas täydellisesti kauppaa estävät sijoitukset ovat substituutteja kansainväliselle kaupalle.

Kojiman käyttämässä teoreettisessa kehikossa on kuitenkin eräitä puutteita, josta muut yleisimmin käytetyt teoriat eivät kärsi. Epätäydellisessä maailmassa täydellisen kilpailun oletukselle perustettu teoria kärsii realistisuuden puutteesta. Kojiman teore-tisoinnin heikkous on myös sen erikoistapauksien yleistettävyydessä sekä syy- ja seuraussuhteiden aukollisuudessa. Kojiman argumentaatioketjussa on useita helposti murtuvia lenkkejä.

Kojiman teoretisointi aukaisi alan teoreettisessa kirjallisuudessa kuitenkin uusia uria, joiden on nähty tarvitsevan lisätutkimusta. Näitä ovat esim. monikansallisen yrityksen

suhteellisen kannattavuuden ja maiden suhteellisten etujen välinen yhteys sekä suorien sijoitusten hyvinvointi- ja rakennemuutosvaikutusten analysointi.

Myös empiiriselle jatkotutkimukselle voidaan löytää mielenkiintoisia tutkimuskohteita. Kojiman teorioita voisi testata pääomaintensiteetiltään korkeiden Pohjoismaiden ja -alhaisten entisen Neuvostoliiton alueen välisen tavaravaihdon sekä sijoitusten avulla.

9. Lähdeluettelo

- Agarwall Jamuna P. Determinants of foreign direct investment: a survey, *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 116, heft 4, 1980
- Akamatsu Kaname A theory of unbalanced growth in the world economy. *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 86, heft 2, ss. 24-45, 1961
- A historical pattern of economic growth in developing countries. *The Developing Economies*, no 1, ss. 1-23, 1962
- Anderson Kym & Park Yung-II The rise and demise of textiles and clothing in economic development; the case of Japan, vol 39, ss. 531-548, *Economic Development and Cultural Change*, April 1991
- Arndt H.W. Professor Kojima on the macroeconomics of foreign direct investment, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.26-35, June 1974
- Blomqvist Hans C. Export-led development strategy. The East Asian model, *Meddelanden från Svenska Handelshögskolan*, no 209, Helsingfors, Augusti 1990
- The 'Flying Geese' hypothesis, rent seeking, and neoclassical trade theory, *Meddelanden från Svenska Handelshögskolan*, no 215, Helsingfors, Mars 1991
- Buckley Peter J. Macroeconomic versus international business approach to direct foreign investment: a comment on professor Kojima's interpretation, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 95-100, June 1983
- The economic analysis of the multinational enterprise: Reading versus Japan?, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 117-124, December 1985
- Kojima's theory of Japanese foreign direct investment revisited, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 103-109, December 1991

- Calvet A.L. A synthesis of foreign direct investment theories and theories of the multinational firm, *Journal of International Business Studies*, vol 12:1, 43-59, Spring/Summer 1981
- Caves, Frankel, Jones *World trade and payments*, Harper Collins Publishers, New York, 1990
- Chen Edward K.Y. *Multinational corporations, technology & employment*, Macmillan Press, Hong Kong 1983
- Chou Tein-Chen American and Japanese direct foreign investment in Taiwan: a comparative study, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 165-179, December 1988
- Curtis Robert Leo de Pokorny *Japanese and U.S. multinational firms in Brazil: a study of technology selection and adaptation in a developing country*, University of California, Los Angeles, 1985
- Gray Peter H. Multinational corporations and global welfare: an extension on Kojima and Ozawa, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 125-133, December 1985
- Gray, Peter & Martin, John The meaning and measurement of product differentiation in international trade, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol116, heft 2, 1980
- Hood Neil & Young Stephen *The economics of multinational enterprise*, Longman, New York, 1979
- Hufbauer G.C. Multinational corporations and the international adjustment process, teoksessa *The American Economic Review*, Papers and Proceedings of the Eighty-sixth Annual Meeting, ss. 271-275, December 1973
- Karppinen Ari Suomalaisten yritysten suorien sijoitusten määräytyminen, Osa 1. Kohdealueittainen tarkastelu, *Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus*, Julkaisuja no 110, Jyväskylä 1991a
- Suomalaisten yritysten suorien sijoitusten määräytyminen, Osa 2. Toimialoittainen tarkastelu, *Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus*, Julkaisuja no 111, Jyväskylä 1991b

Kojima Kiyoshi

Reorganization of North-South trade; Japan's foreign economic policy for the 70's, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 1-28, June 1973

A reply to professor Arndt, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 36-38, June 1974

International trade and foreign investment: substitutes or complements, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.1-12, June 1975

Economic integration in the Asian-Pacific region, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.1-16, February 1976

Japan and a new world economic order. Tuttle, Tokyo, 1978

Japanese direct foreign investment, a model of multinational business operations, Tuttle, Tokyo, 1979

Macroeconomic versus international business approach to direct foreign investment, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.1-20, June 1982

Japanese direct foreign investment and economic development in the Asia Pacific region, *The Korean Journal of International Studies*, vol 15, no1, ss.39-53, 1983

Japanese and American direct investment in Asia: a comparative analysis, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.1-35, June 1985a

The allocation of Japanese direct foreign investment and its evolution in Asia, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.99-116, December 1985b

Japanese direct investment abroad, International Christian University, Tokyo, 1990

Kojima Kiyoshi &
Ozawa Terutomo

Micro- and macro-economic models of direct foreign investment toward a synthesis, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.1-20, June 1984

Toward a theory of industrial restructuring and dynamic comparative advantage, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 135-145, December 1985

Komiya Ryutaro (toim.) &
Okuno Masahiro &
Suzumura Kotaro

Industrial policy of Japan, Academic Press. Inc.,
San Diego, USA 1987

Korhonen Pekka

On the theory of flying geese pattern
of development . Julkaistavana; *Journal of Peace
Research*, vol 31, no 1 tai 2, 1994

The Origin of the Idea of the Pacific Free Trade
Area, väitöskirja, Jyväskylän
Yliopisto, Jyväskylä, 1992

Hanhiauran kehitysteoria, *Kosmopolis*, vol 23, ss-
57-65, 1/93

Lee Chung H.

United States and Japanese direct foreign in-
vestment in Korea: a comparative study, *Hitot-
subashi Journal of Economics*, February 1980, ss.
26-41

On Japanese macroeconomic theories of direct
foreign investment. *Economic Development and
Cultural Change*, vol 32, pp.713-724, July 1984a

Transfer of technology from Japan and the
United States to Korean manufacturing in-
dustries: a comparative study, *Hitotsubashi
Journal of Economics*, ss.125-136, December 1984b

Direct foreign investment, structural adjust-
ment, and international division of labor: a dy-
namic macroeconomic theory of direct foreign
investment, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.
61-72, December 1990a

Outward direct foreign investment and structu-
ral adjustment in a small open economy, *Kobe
Economic & Business Review*, 36th annual report,
ss. 1-15, 1990b

McClintock Brent

Recent theories of direct foreign investment: an
institutionalist perspective, *Journal of Economic
Issues*, vol.22, no2, ss. 477-484, June 1988

Mentzler-Hokkanen Ingeborg

Sector-specific comparative advantage and
site selection for private foreign investments:
Japanese investments in the Philippines, *Medde-
landen från Svenska Handelshögskolan*, Helsingfors,
Oktober 1985

- Mason Hal R. A comment on professor Kojima's 'Japanese type versus American type of technology transfer', *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss. 42-52, February 1980
- Minami Ryoshin *The economic development of Japan, a quantitative study*, St. Martin's Press. New York 1986
- Ozawa Terutomo International investment and industrial structure: New theoretical implications from the Japanese experience, *Oxford Economic Papers* 31,ss.72-92, 1979a
- Multinationalism, Japanese style. The political economy of outward dependency*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1979b
- Japan in a new phase of multinationalism and industrial upgrading: functional integration of trade, growth and FDI, *Journal of World Trade*, vol 25, no 1, ss. 43-60, February 1991
- The dynamics of Pacific rim industrialization: how Mexico can join the Asian flock of 'Flying Geese', teoksessa Riordan Roett (toim.); *Mexico's external relations in the 1990's*, Boulder and London; Lynne Rienner, ss. 129-154, 1991 Foreign direct investment and economic development, *Transnational Corporations*, vol 1, no 1, ss.27-54, February 1992
- Foreign direct investment and structural transformation: Japan as a recycler of market and industry, *Business & Contemporary World*, vol 5, no 2, ss. 129-150, Spring 1993
- Park Yung Chul The little dragons and structural change in Pacific Asia, *The World Economy*, vol 12, no 2, ss. 125-161, June 1989
- Purvis Douglas D. Technology, trade and factor mobility, *Economic Journal*, vol 82, no 327, ss. 991-999, September 1972
- Rapp W.V. Many possible extensions of product cycle analysis, *Hitotsubashi Journal of Economics*, ss.22-29, June 1973
- Riedel James The nature and determinants of export-oriented direct foreign investments in a developing

- country: a case study of Taiwan, *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 111, heft 3, ss. 505-528, 1975
- Rugman Alan M. Internalization, a general theory of foreign direct investment, *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 116, heft 2, 1980
- Shinohara Miyoehei *Industrial growth, trade and dynamic patterns in the Japanese economy*, University of Tokyo Press, Tokyo 1987
- Swedenborg Birgitta *The multinational operations of Swedish firms: An analysis of determinants and effects*, The Industrial Institute for Economic and Social Research, Stockholm 1979
- Weng Ching-Ming *Political and economic factors as determinants of export-oriented foreign direct investment and reverse investment: a pooled time-series and cross-sectional analysis*, Michigan state university, July 1990
- Vernon Raymond International investment and international trade in the product cycle, *Quarterly Journal of Economics*, May 1966
- Yamazawa Ippei *Economic development and international trade, the Japanese model*. Resource Systems Institute, East-West Center, Honolulu 1990
- Yoon Young-Kwan The political economy of transition: Japanese foreign direct investments in the 1980s, *World Politics*, vol 43, no 1, ss.1-27, October 1990
- Kirja-arvosteluja:
- Bronfenbrenner, Martin Japan and a New World Economic Order (Kiyoshi Kojima), Tuttle, Tokyo, 1977, aikakauslehdessä *Journal of Economic Literature*, vol XVI, ss. 621-622, June 1978
- Geroski, G.A. Direct Foreign Investment (Kiyoshi Kojima), Croom Helm, London, 1978, aikakauslehdessä *The Economic Journal*, ss. 162-164, March 1979
- Juhl, Paulgeorg Direct Foreign Investment: A Japanese Model of Multinational Business Operations (Kiyoshi Kojima), Croom Helm, London, 1978, aikakauslehdessä *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 116, heft 2, ss. 388-390, 1980

Liite; Hanhiauran kehitysteorian eri nimityksistä kirjallisuudesta

Hanhiauran kehitysteoriasta on tieteellisessä kirjallisuudessa huomattava määrä erilaisia nimityksiä. Lähes jokainen kirjoittaja on muokannut nimen omaan suuhunsa sopivaksi. Tässä liiteosassa käsitelen termin erilaisia muunnoksia lähinnä englanninkielisessä kirjallisuudessa, suomenkieliset tulkintojen käyttöä olen jo johdantoluvussa käsitellyt.

Akamatsun teorian alkuperäinen japaninkielinen nimitys oli *Ganko keitai*¹³⁰ tai tarkemmin *Gankoo keitai hattenron*¹³¹. Sananmukaisesti se voidaan suomentaa...

gan = hanhi (tietyissä yhdyssanoissa käytettävä merkin lukutapa; jos sanotaan vain yksinkertaisesti 'hanhi', niin *kari*)
koo = mennä, kulkea (vain yhdyssanoissa, muuten *iku*)
keitai = muoto

eli tähän asti; muoto jossa hanhet kulkevat = hanhiaura

hatten = kehitys
ron = teoria¹³².

Tulkinnat alkuperäisnimestä englanniksi

Akamatsu itse käytti tulkintaa *wild-geese-flying pattern of industrial development in developing countries*¹³³, tai lyhyemmin tekstikäytössä *wild-geese-flying pattern*¹³⁴. Täysin samaa pidempää nimitystä käyttää ainoastaan Kojima¹³⁵, lyhempää Minami¹³⁶.

¹³⁰ Akamatsu 1962, 9

¹³¹ Korhonen 1994

¹³² sähköpostikeskustelu Pekka Korhosen kanssa 3.9.1993

¹³³ Kyseinen pidempi muoto on Akamatsun mukaan kirjaimellinen käännös hänen japaninkielisestä termistään; Akamatsu 1961, 33

¹³⁴ Akamatsu 1962, 9

¹³⁵ Kojima 1978a, 65

Kaikkien löytämieni tulkintojen olennaisin osa on *flying geese*. Lähes tällaisenaan se esiintyykin Rappilla¹³⁷ muodossa *flying-geese pattern* sekä Ozawalla¹³⁸ *flying-geese formation*.

Ko. perusmalliin ovat eri kirjoittajat lisänneet tarkoituksensa mukaan määreitä *hypothesis* tai *paradigm*; *flying geese hypothesis*¹³⁹, *hypothesis of the 'flying-geese' pattern*¹⁴⁰, *flying geese paradigm of economic development*¹⁴¹.

Myös määreet *pattern*, yhdistettynä termiin *development* tai *formation* esiintyvät useissa tulkinnoissa; lähes identtiset *theory of the flying geese pattern of development*¹⁴² sekä *a flying geese pattern of development*¹⁴³, lisäksi *a wild geese-flying formation*¹⁴⁴.

Kattavimman, ja laajimman löytämäni tulkintayrityksen on tehnyt Yamazawa¹⁴⁵; *flock formation of flying wild geese pattern of industrial development*. Sen käyttö toistuvasti tekstissä lienee kuitenkin ongelmallista. Tämän vuoksi hän omaksuikin teknisemmän termistön.

¹³⁶ Minami 1986, 234

¹³⁷ Rapp 1975, 22

¹³⁸ Ozawa 1993, 138

¹³⁹ Blomqvist 1991

¹⁴⁰ Lee 1990, 62

¹⁴¹ Ozawa 1991, 131

¹⁴² Korhonen 1994

¹⁴³ Park 1989, 126

¹⁴⁴ Ozawa 1992, 49

¹⁴⁵ Yamazawa 1990, 28

Uudelleennimeämiset

Teorian ovat myös uudelleennimenneet sekä Yamazawa¹⁴⁶ että Kojima¹⁴⁷. Kojima nimesi teorian nimellä *catching-up product cycle*, jonka Yamazawa edelleen lyhensi nimeksi *CPC-model*. Nimen muutoksen syynä on sen toivottu parempi vastaavuus teorian teknisen sisällön kanssa, nimen yhdistäminen Vernonin kuuluisaan tuotteen elinkaaren teoriaan. Yamazawa on myös tulkitsemalleen mallille antanut, hieman populistisesti, nimen *Japanese model*¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Yamazawa 1990, 28

¹⁴⁷ Kojima 1978a, 65

¹⁴⁸ Yamazawa 1990

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (90) 609 900
Int. 358-0-609 900

Telefax (90) 601 753
Int. 358-0-601 753

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

- No 493 PIIA KAIPAINEN, Competitive Advantage of Finnish Steel Industry. 02.05.1994. 76 p.
- No 494 ERKKA HOPPONEN, Itsenäisen voimantuotannon rahoitus ja kilpailukyky. 16.05.1994. 75 s.
- No 495 JOUNI P. MÄKELÄ, Teleklusterin tutkimus- ja kehitystoiminta sekä koulutus ja konsultointi. 16.05.1994. 67 s.
- No 496 JYRKI RUUTU, Tuntipalkkojen ja työmäärän jousto teollisuudessa laman aikana. 18.05.1994. 68 s.
- No 497 MIKA MALIRANTA, Suomen työn tuottavuuden kansainvälinen taso ruoan, juomien ja tupakatuotteiden valmistuksessa. Kahdenvälinen vertailu Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin. 24.05.1994. 23 s.
- No 498 MAARIT SÄYNEVIRTA - PEKKA YLÄ-ANTTILA, Teknologiaintensiivisten yritysten kansainvälistyminen. 06.06.1994. 54 s.
- No 499 PETTERI KAUPPALA, Matkustajalaivaliikenteen kansallinen kilpailukyky. 06.06.1994. 65 s.
- No 500 KAAREL KILVITS, Current State of Estonian Industry. The basic material prepared in autumn 1993 for the joint Estonian-Finnish study project on "the Future of Estonian industry". 10.06.1994. 74 p.
- No 501 KALLE LAAKSONEN - RAIJA VOLK, Elintarvikeklusterin kilpailukyky - Väliraportti. 20.06.1994. 59 s.
- No 502 SYNNOVE VUORI, Teknologian tutkimuksen nykytila Suomessa. 21.06.1994. 23 s.
- No 503 PETRI ROUVINEN, Hyvinvointiklusterin kilpailukyky - Väliraportti. 27.07.1994. 66 s.
- No 504 SYNNOVE VUORI, R&D, Technology Diffusion and Productivity in Finnish Manufacturing. 30.08.1994. 27 p.
- No 505 MINNA SALMI, The Rise of Kone Elevators to the top of the world. 05.09.1994. 29 p.
- No 506 JARI AALTO, Suomalaisen teräsrakenteiden toimittajien kilpailukyky. 05.09.1994. 31 s.

- No 507 PIA KORPINEN, Kilpailuetu kansainvälisessä kaupassa - suomalainen kuntovälineteollisuus. 05.09.1994. 78 s.
- No 508 RISTO PENTTINEN, Timanttimalin arvostelu. 05.09.1994. 32 s.
- No 509 GUSTAV VON HERTZEN - JULIANNA BORSOS, An Agro-food Industrial Strategy for the Baltic States. 21.09.1994. 75 p.
- No 510 JUHA VILJAKAINEN, Euroopan unionin teollisuuspolitiikka ja suomalainen terästeollisuus. Case: Rautaruukki. 26.09.1994. 30 s.
- No 511 NINA J. KONTULAINEN, Competitive Advantage of the Finnish Fiber Processing Machinery Industry. 10.10.1994. 60 p.
- No 512 HANNA VUORI, Betoniteollisuuden kilpailukyky. 18.10.1994. 39 s.
- No 513 PASI KUOPPAMÄKI, Ilmastonmuutos ja Suomen maatalous. 19.10.1994. 36 s.
- No 514 ESKO TORSTI, Profit Margins in Finnish Industry - a Panel Data Analysis. 26.10.1994. 24 p.
- No 515 JARKKO RANTALA, Suomalaisen rakennusteollisuuden kilpailukyky projektiviennissä, Case: Venäjän sotilaskylät. 26.10.1994. 25 s.
- No 516 ESKO TORSTI, The Scandinavian Inflation Model in Finland. 26.10.1994. 19 p.
- No 517 JAANA KOOTA, Hirsi- ja puutaloteollisuuden kilpailukyky. 01.11.1994. 19 s.
- No 518 MARKO TEIVAS, Talotekniikan kilpailukyky. 01.11.1994. 23 s.
- No 519 MARKKU SOININEN, Rakennuspuusepänteollisuuden kilpailukyky. 01.11.1994. 22 s.
- No 520 KRISTIINA SOLA, Rakennusalan suunnittelun ja konsultoinnin kilpailukyky. 07.11.1994. 32 s.
- No 521 JUHA JUNNONEN, Vesihuoltoon ja vedenkäsittelyyn liittyvän rakentamisen kilpailukyky. 07.11.1994. 30 s.
- No 522 JARI PELTOLA, Kojiman suhteellisten etujen hypoteesi suorille sijoituksille - kiista länsimaisen teorian universaalisuudesta. 14.11.1994. 76 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.

d:\ratapalo\DP-julk.sam/14.11.1994